

Neobjavljena Winklerjeva in Abramićeva raziskovanja Petovione

Andreja DOLENC VIČIČ

Izvleček

Članek obravnava naključno najdbo s konca 19. st. in rezultate dveh neobjavljenih izkopavanj v prvi polovici 20. st. na Ptuj. Vsa tri najdišča ležijo na območju rimskega mesta *Poetovio*. V prvem primeru gre za najdbo domnevno rimskih naselbinskih ostankov z jugovzhodnega roba naselbine na levem bregu Drave. Sledi izkopavanje skupine grobov in grobne arhitekture (2.-3./4. st.) ob cesti proti Savariji - z začetka vzhodnega grobišča Petovione, prav tako na levem bregu. Kot tretje so predstavljene raziskave razkošne rimske stavbe ter ostankov zgodnje in poznoantičnega grobišča ob trasi omenjene ceste - z začetka vzhodne, obrtniške četrti Petovione.

Ključne besede: Ptuj, Petoviona (*Poetovio*), zgodovina raziskovanj, Hans Winkler, Mihovil Abramić, topografija, trasa rimske ceste proti Savariji, vzhodno grobišče, vzhodna (obrt-niška) četrt, razkošna rimska stavba

Abstract

The article deals with a chance find from the end of the 19th century and the results of two unpublished excavations in the first half of the 20th century from Ptuj. All three sites are located in the area of the Roman town of *Poetovio*. The first case was the find of seemingly Roman settlement remains on the southeastern edge of the settlement on the left bank of the Drava River. The next case was the excavation of a group of graves (2nd-3rd/4th cent.), probably with grave architecture, along the road to Savaria - at the beginning of the eastern cemetery of *Poetovio*. The third was the investigation of a luxurious Roman building and the remains of Early and Late Roman cemeteries along the route of the above road - at the beginning of the eastern industrial quarter of *Poetovio*.

Keywords: Ptuj, *Poetovio*, history of research, Hans Winkler, Mihovil Abramić, topography, route of the Roman road to Savaria, eastern cemetery, eastern (industrial) quarter, luxurious Roman building

1. UVOD

Inštitut za arheologijo ZRC SAZU ureja Temeljno podatkovno zbirko arheoloških najdišč Ptuja. Namen tega dela je iz objavljenih izkopavanj in drugih posegov, obstoječe dokumentacije, arhivskega gradiva ter vseh drugih virov zbrati in preveriti podatke o vsaki arheološki lokaciji s širšega območja Ptuja. Cilj je osnovna časovna in funkcionalna opredelitev ter umestitev ostankov Petovione, največjega rimskega mesta na teritoriju današnje Slovenije.

V sodelovanju z Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije, območna enota Maribor, in s Pokrajinskim muzejem na Ptuj pripravlamo objavo najdišč z levega brega Drave, severno od Grajene. Gre za lokacije, ki določajo vzhodno četrt Petovione (t. i. obrtniško četrt) ter vzhodno grobišče ob cesti proti Savariji.

Med arhivskim gradivom smo naleteli na dokumente, ki še niso bili izčrpani, omogočajo pa umestitev ter vsaj delno izvedenost nekaterih najdb na obravnavanem območju in vpogled v delovanje starih raziskovalcev Petovione. Spregledani vir, ki ni zanimiv zgolj zaradi arheoloških podatkov ali zgodovine vede, je npr. imenitna velika barvna karta arheoloških najdišč Ptuja (*vir 3*), ki sta jo leta 1911 narisala Rudolf Gailhofer, poznejši predsednik Muzejskega društva na Ptuj, in konservator Viktor Skrabar, odličen poznavalec ptujske arheologije. Skrabar je skupaj s karto sestavil rokopisni seznam več kot stotih najdišč (*vir 4*). Četrto stoletje pozneje je Balduin Saria gradivo za svojo natančno topografijo Ptuja (Klemenc, Saria 1936) nedvomno v veliki meri črpal prav iz omenjene karte in pripadajočega Skrabarjevega seznama (slednjega v uvodu tudi navaja, glej ib., VII - *Handschr. Text*).

Prav tako še niso izčrpani vsi dnevniki ali poročila ter druga arhivska dokumentacija.

2. WINKLERJEVO ARHEOLOŠKO DELO-VANJE NA PTUJU

Notar Hans Winkler (1863-1953), zbiratelj starin, numizmatik in ljubiteljski arheolog, je bil rojen v Strassu na Štajerskem. Še v mladosti, neznano kdaj, se je z družino preselili na Ptuj, kjer je živel do leta 1902. Za tem je do leta 1919 bival in deloval v Slovenj Gradcu. Leta 1906 se je z začetkom izkopavanja v Globasnici (*Iuenna*) in na Sv. Hemi (Hemmaberg) v Podjuni (Jauntal) začela njegova arheološka aktivnost. Delo je uspešno nadaljeval v Mislinjski dolini (izkopavanja na Legnu, v Zgornjih Dovžah, v Starem trgu pri Slovenj Gradcu, uspel je locirati rimsko naselbino in pošto postajo *Colatio* itd.). 1919 se je preselil v Doberlo vas (Eberndorf) v Podjuni na avstrijskem Koroškem. Sodeloval je z mnogimi institucijami in strokovnjaki, dopisoval si je tudi z Viktorjem Skrabarjem (Djura Jelenko 2004 in tam navedena literatura in viri; Pleterski, Belak 2002).

Prva znana Winklerjeva arheološka najdba pa sega še v leto 1891, prav na Ptuj. Gre za odkritje skromnih, verjetno rimskih stavbnih ostankov, pri nekdanji hiši na Färbergasse 14 (današnja lokacija je Ptuj, Novi trg 1, glej poglavje 2.1).

V. Skrabar Winklerjeve najdbe ni registriral (ali je morda ni štel med antične?), saj dve desetletji po odkritju, leta 1911, lokacije ni označil na zgoraj omejeni karti najdišč niti je ni na seznamu (primerjaj *vira* 3, 4).

Winklerjevih stavbnih ostankov prav tako ni omenil B. Saria, čeprav je ob pripravi podatkov za topografijo vedel, da je pod nekdanjim Tyrševim trgom (danes tržnica) - to je neposredno ob Winklerjevem najdišču opečnega tlaka na Färbergasse 14 - ležalo v antiki strnjeno pozidano območje (Klemenc, Saria 1936, 47-49, priloga: šrafirano območje med št. 61 in 59).

Nenavadno je, da so sodobniki na Ptuj podoben prezrli vsaj še dve Winklerjevi akciji - leta 1914 in 1918, na desnem dravskem bregu, na velikem hajdinskem grobišču. Leta 1914 je Winkler kopal na Graherjevi njivi in leta 1918 na Ornikovi pristavi (Ornigmaierhof). Obe izkopavanji sta ostali

neobjavljeni, dokumentacijo je obdržal sam in Saria teh raziskav ne omenja. Iz naslova enega izmed Winklerjevih terenskih dnevnikov, ohranjenih v avtorjevi zapuščini, lahko razberemo, da je vsaj deloma sodeloval s ptujskim Muzejskim društvom. Leta 1918 je npr. na Hajdini kopal prav za Muzejsko društvo (*vir* 8).¹

Za obdobje med leti 1891 in 1914 ter 1918 nimamo več nikakršnih podatkov o njegovem morebitnem arheološkem delovanju kjerkoli na Ptuj ali v bližini.

Edino Winklerjevo vsaj evidentirano izkopavanje Petovione je potekalo v letih 1919/20 na levem dravskem bregu, na Zupančičevi njivi pri Mestnem vrtu (današnja lokacija je Ptuj, Kajuhova ulica 1-5, glej poglavje 2.2). Saria omenja, da je Winkler v prvih letih po vojni, natančneje časa ni določil, na parcelah 269/1 in 269/12 k. o. Ptuj, na njivah za prvimi vilami, izkopal več grobov (Klemenc, Saria 1936, 44: 56).

To je hkrati zadnje znano izkopavanje Hansa Winklerja na Ptuj (že po selitvi na avstrijsko Koroško leta 1919).

2.1 Odkritje leta 1891 na Färbergasse 14

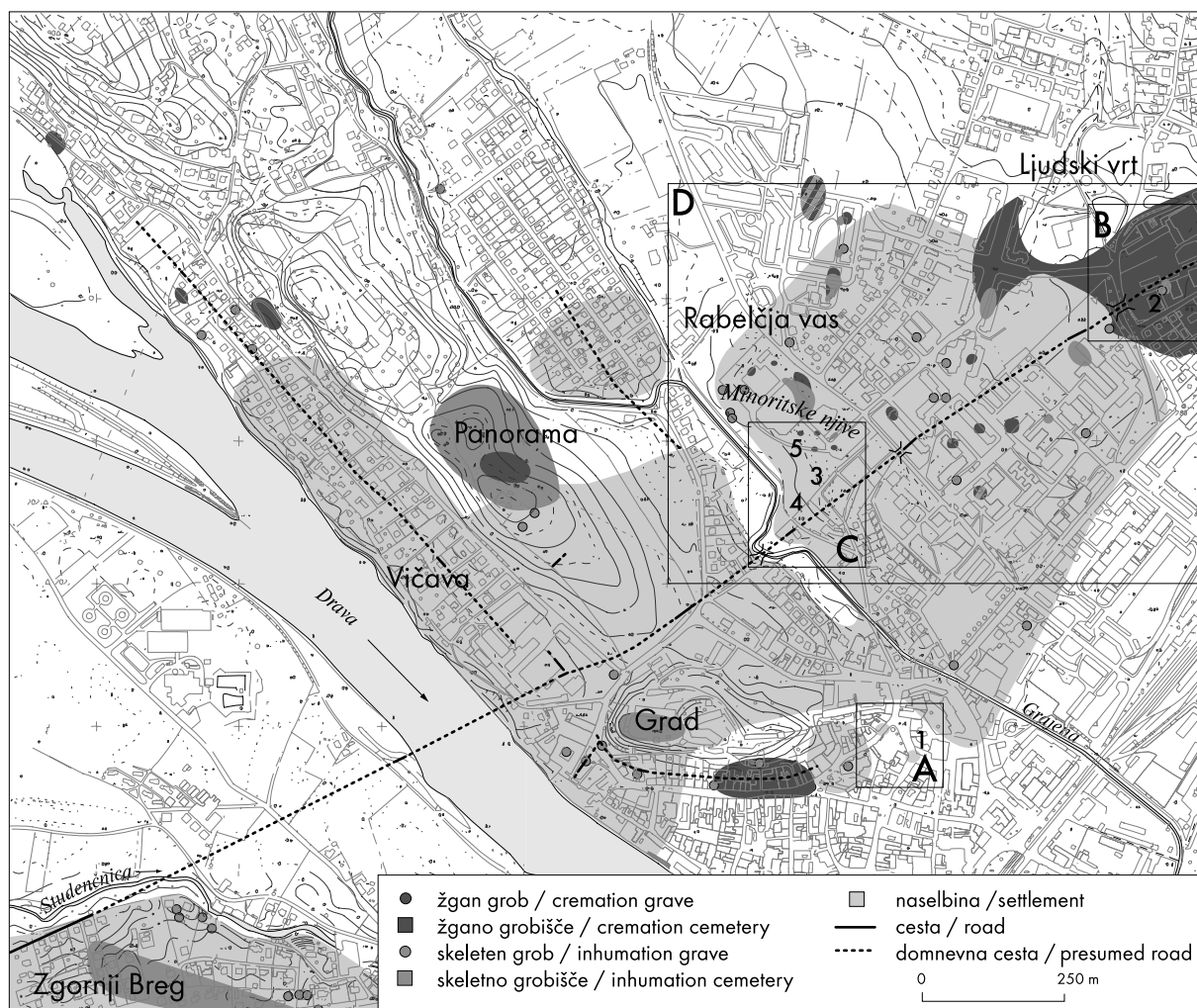
(Novi trg 1)

(*Sl. 1-3; vir* 9)

Leta 1891 je H. Winkler pri nekdanji hiši na Färbergasse 14, ki je stala ob srednjeveškem mestnem obzidju, odkril skromne ostanke domnevno rimske stavbe. Na najdbo je verjetno naletel povsem slučajno, zaradi gradbenega posega na vrtu hiše svojih sorodnikov. Hiša je stala na območju današnje veleblagovnice Mercator, nekdanje dvorišče je na zemljišču Nove kreditne banke Maribor, Novi trg 1, in dvorišča severno ob stavbi, parc. št. 1145/1 k. o. Ptuj (*sl. 1: 1; 2: 1*),² ožja lokacija ni več možna. Winklerjeva rokopisna zapuščina v Koroškem deželnem muzeju v Celovcu hrani skopo situacijsko skico (*vir* 9; *sl. 3*). Na skici je dokumentiran tlak, sestavljen iz večjih pravokotnih opečnih plošč. Odkrili so ga en meter pod takratno površino. Glede na lego plošč je bil objekt orientiran proti severu. Podatkov o morebitnih drobnih najdbah ni niti niso zabeležene v Pokrajinskem muzeju na Ptuj. Opombe ob skici gradbenih ostankov časovno ne opredeljujejo.

¹ Primerjaj gradivo iz Winklerjeve rokopisne zapuščine v Koroškem deželnem muzeju v Celovcu ter podatke iz Temeljne podatkovne zbirke arheoloških najdišč Ptuja (IzA).

² Hiša je stala na parceli s konskripcijsko št. 106, vrt pa je ležal severno ob njej. Lastnika sta bila Johann in Fani Winkler. Hišo je s pomočjo starih katastrov in popisov locirala Marija Hernja Masten (Zgodovinski arhiv Ptuj). Zgodovinski arhiv Ptuj hrani dokumentacijo o prigrisatvi gradbenih del na hiši v maju leta 1891. Takrat so kopali tudi na vrtu (ZA Ptuj, MOP, k. 41. spis 2440-2-1892), kar je najverjetneje dokumentiral H. Winkler.

Sl. 1: Petoviona, levi breg. Najdišča: 1 Färbergasse 14 (1891, Winkler); 2 Zupančičeva njiva (1919/20, Winkler); 3 Minoritske njive (1937, Abramič, grobišče); 4 Minoritske njive (1937, Abramič, rimska stavba); 5 Minoritske njive (1998/99, Kohaut). Izbrana območja: A vzhodno od sv. Jurija (sl. 2); B pod Ljudskim vrtom (pril. 1); C Minoritske njive (sl. 13); D izsek iz arhivskih kart (sl. 11; 12). Osnova: Horvat et. al. 2003, sl. 5; 6.

Fig. 1: Poetovio, left bank. Sites: 1 Färbergasse 14 (1891, Winkler); 2 Zupančičeva njiva (1919/20, Winkler); 3 Minoritske njive (1937, Abramič, cemetery); 4 Minoritske njive (1937, Abramič, Roman structure); 5 Minoritske njive (1998/99, Kohaut). Selected areas: A east of the Church of St. Jurij (fig. 2); B below Ljudski vrt (add. 1); C Minoritske njive (fig. 13); D a sector from archival maps (fig. 11; 12). Source: Horvat et al. 2003, fig. 5; 6.

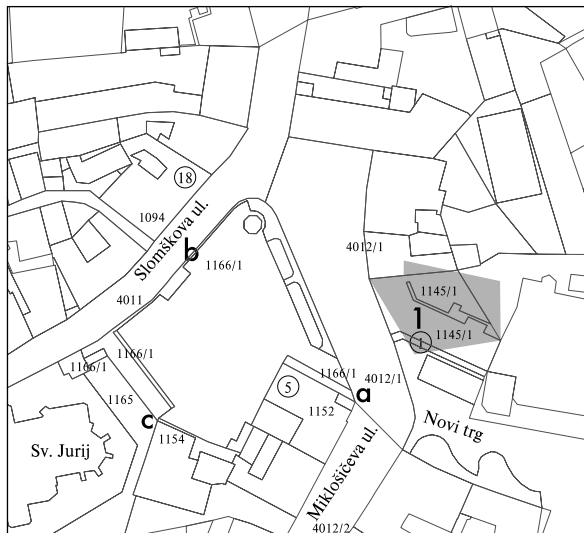
Najdišče leži na samem jugovzhodnem robu Petovione. V neposredni bližini, na terasi s cerkvijo sv. Jurija, poznamo številne rimske najdbe v sekundarni legi (predvsem kamnite spomenike, povezane z rimskim grobiščem ter domnevno zgodnjekrščansko cekvijo) in tudi nekaj rimskih naselbinskih ostankov *in situ*.³

Winklerjevemu najdišču najbližja naselbinska lokacija leži zahodno, prav na nasprotni strani ulice (sl. 2: a). Ob gradnji nekdanje Kmetske posojilni-

ce in hranilnice, ob severovzhodnem vogalu današnje stavbe Miklošičeva ulica št. 5, so leta 1931 našli rimske najdbe ter "v precejšnji globini" hrastov sod, zatrpan z živalskimi kostmi. Na dnu sode sta ležali dve koščeni šili in antična koščena okrasna igla z zaključkom v obliki ženske glavice (Smodič 1932, 118). Walter Schmid je nekaj let pozneje lociral najdišče in domneval, da so naleteli na rimski vodnjak (Schmid 1936, 102: 11, 99: 10 - lokacija).⁴ Zaradi poudarjene globine, v kateri je tičal

³ Za širši pregled najdb z južnega vznožja Grajskega hriba, zahodno, severno in vzhodno od proštirske cerkve sv. Jurija, glej Horvat et al. 2003, 163 op. 136, sl. 5, 14.

⁴ Na stiku starih parc. št. 49/1 in 49/3 k. o. Ptuj; danes severovzhodni vogal parc. št. 1152 (stavba), oz. na stiku vogala s parc. 4012/1, 4012/2 (cesta) in 1166 (trg).

Sl. 2: Ptuj, naselbinske najdbe vzhodno od cerkve sv. Jurija (sl. 1: A). 1 Färbergasse 14 (1891, Winkler); a Kmetška posojilnica (1931); b Tyršev trg (1932/33); c vzhodno od prezbitarije sv. Jurija (1933, Abramič). M. = 1:2.000. Vir: Podatki zemljiškega katastra © Geodetska uprava RS, 2006. Arheološki podatki po: Schmid 1936, 99; Podatkovna zbirka arheoloških najdišč Ptuj, IZA ZRC SAZU.

Fig. 2: Ptuj, settlement finds east of the Church of St. Jurij (fig. 1: A). 1 Färbergasse 14 (1891, Winkler); a Kmetška posojilnica (1931); b Tyršev trg (1932/33); c east of the presbytery of St. Jurij (1933, Abramič). M. = 1:2.000. Source: Data from Land cadastre © The Surveying and Mapping Authority of the Republic of Slovenia, 2006. The archaeological data: Schmid 1936; Database of the archaeological sites of Ptuj, Institute of Archaeology ZRC SAZU.

sod, in zaradi dejstva, da je pronicanje podtalnice močno oviralo njegovo dviganje, ter zaradi nedvomno rimske igle⁵ na dnu je Schmidova domneva zelo verjetna. Manj zanesljiv je njegov podatek o najdbi šesterokotnih tlakovcev na istem mestu.⁶

⁵ Koščena igla je lasnica z glavico, izrezljano v obliki ženskega doprsja, z natančno izdelano pričesko. Hrani jo Pokrajinski muzej Ptuj, inv. št. R 2666 (Schmid 1936, 102: 11, sl. 11; Jevremov 1983, 18, 36: 74, sl. 30 [z napačno letnico najdbe 1939, pravilno: 1931, glej inv. knjigo in objave]; Vomer Gojkovič 1992, 98: 47 [z napačno letnico najdbe 1939]). J. Istenič datira lasne igle s figuralnim okrasom (uvrščene med domnevno uvožene koščene izdelke) s petovionske zahodne nekropole v 1.-2. st. (Istenič 1999, 81-82).

Koščeni šili iz vodnjaka nista obdelani (samo razklana kost). V objavi nista podrobneje opredeljeni. Hrani ju PM Ptuj, inv. št. R 2667-2668 (Schmid, o.c. sl. 11).

⁶ Smodič je v primarnem poročilu (Smodič 1932, 118) med najdbami naštel opeko, lončenino, "žare", marmornate odlomke, novce (med njimi je Trajanov). Po sekundarni objavi so hkrati in na istem mestu kot sod našli drugačen izbor predmetov (Schmid 1936, 102). Schmid našteje najdbe in med njimi "opeko v podobi satja" ter sod z dvema koščenicima šiloma in koščeno iglo z ženskim oprsem. Vsaj pri šesterokotnih tlakovcih gre verjetno za napako pri lokaciji in času odkritja. Tlak iz pravokotnih in šesterokotnih tlakovcev in zidove je namreč nekaj deset metrov zahodno, neposredno ob proštjski cerkvi, poleti leta 1933 med izkopavanjem odkril M. Abramič. (Nekaj metrov vzhodno od zunanje stene prezbitarije, neobjavljeno, najdba je dvakrat le lapidarno omenjena [sl. 2: c]. Povod za raziskave je bil potrditi morebitno prisotnost ostankov zgodnjekrščanske bazilike na tem območju.) Lokacija ni sporna, interpretacija pa je vprašljiva. Prvič so ostanki arhitekture omenjeni kot odkritje tlaka kostnice - kapele sv. Mihaela (Smodič 1933, 254; id. 1935, 127) in drugič kot ostanek kapele sv. Nikolaja (Klemenc, Saria 1936, 47: pri št. 58). Površnost so verjetno povzročili številni zaporedni gradbeni posegi in neobjavljena, samo omenjena izkopavanja na sorazmerno majhnem prostoru, ob več let potekajoči adaptaciji takratnega Tyrševega trga in okolice proštjske cerkve sv. Jurija. Omembe: Smodič 1932, 118; id. 1933, 254; id. 1935, 127. Lokacija: Schmid 1936, 99 (Tločrt najdb). Podatki o arhivskem gradivu: Temeljna podatkovna zbirka arheoloških najdišč Ptuj, IZA.

⁷ Parc. št. 139/10 (cesta), nasproti parc. št. 45 (stavba); danes je to parc. št. 1166/1 (rob trga), 4011 (cesta) - nasproti parc. št. 1094 (stavba).

Druga Winklerjevi podobna naselbinska najdba, ne daleč stran, prav tako opečni tlak, je približno 60 m zahodno od najdišča na Novem trgu 1. Leta 1932 ali 1933 so na robu takratnega Tyrševega trga⁷, danes je to Slomškova ulica, nasproti hiše št. 18 (sl. 2: b), zasledili tlak iz velikih opek z žigom LEG XIII G. Nikoli ni bil odkrit v celoti in sega še pod današnje cestišče (Saria 1933, 126; Schmid 1936, 102: 12, 99: 8 - lokacija).

2.2 Izkopavanje leta 1919/20 na Zupančičevi njivi (območje Kajuhove ulice 1-5)

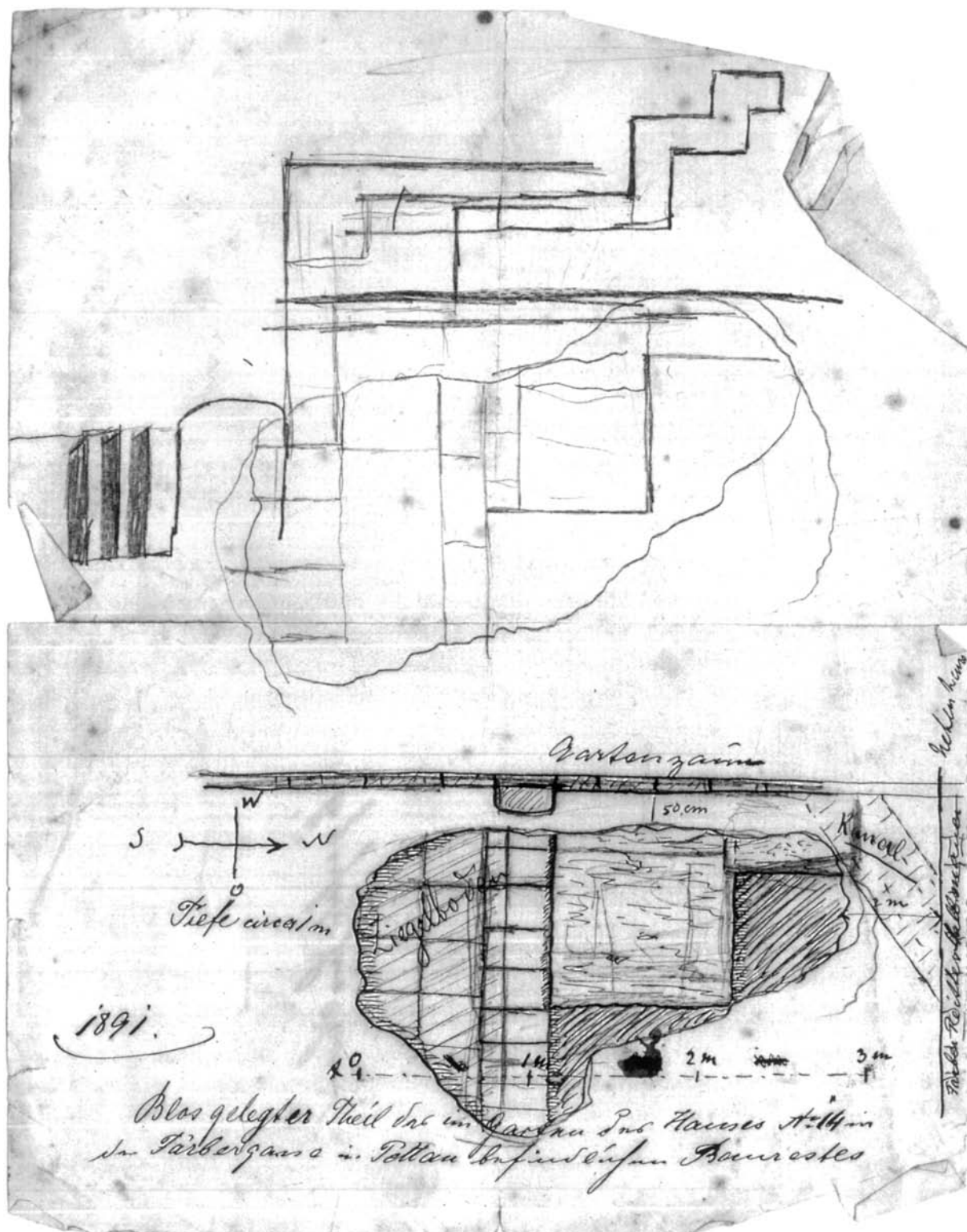
(Sl. 1; 4-12; pril. 1; viri 3-5; 7; 8)

2.2.1 Zgodovina raziskav

Ni znano, čemu se je Winkler pozimi, med prazniki (od 22. 12. 1919 do 5. 1. 1920), odločil v nekaj dneh pregledati Zupančičevo njivo pri Mestnem vrtu (danes Ljudski vrt) (sl. 1: 2), saj raziskano območje ni bilo pozidano vse do leta 1961. Našel je del rimskega grobišča. Ni jasno, ali je sodeloval s ptujskim Muzejskim društvom, tako kot leta 1918 na Hajdini (glej pogl. 2).

Arhiv Pokrajinskega muzeja Ptuj hrani njegovo beležnico - terenske zapiske - z več situacijskimi skicami (vir 7), ki omogočajo dokaj natančno lokacijo najdišča in nudijo osnovno informacijo o najdbah. Lokacijo dodatno potrjujejo še dve katastrski skici širšega območja, ki ju v Winklerjevi zapuščini hrani Koroški deželni muzej v Celovcu (vir 8).

Leta 1961 je prav na območju predhodnega Winklerjevega posega zaščitno izkopavala Iva Mikl Curk

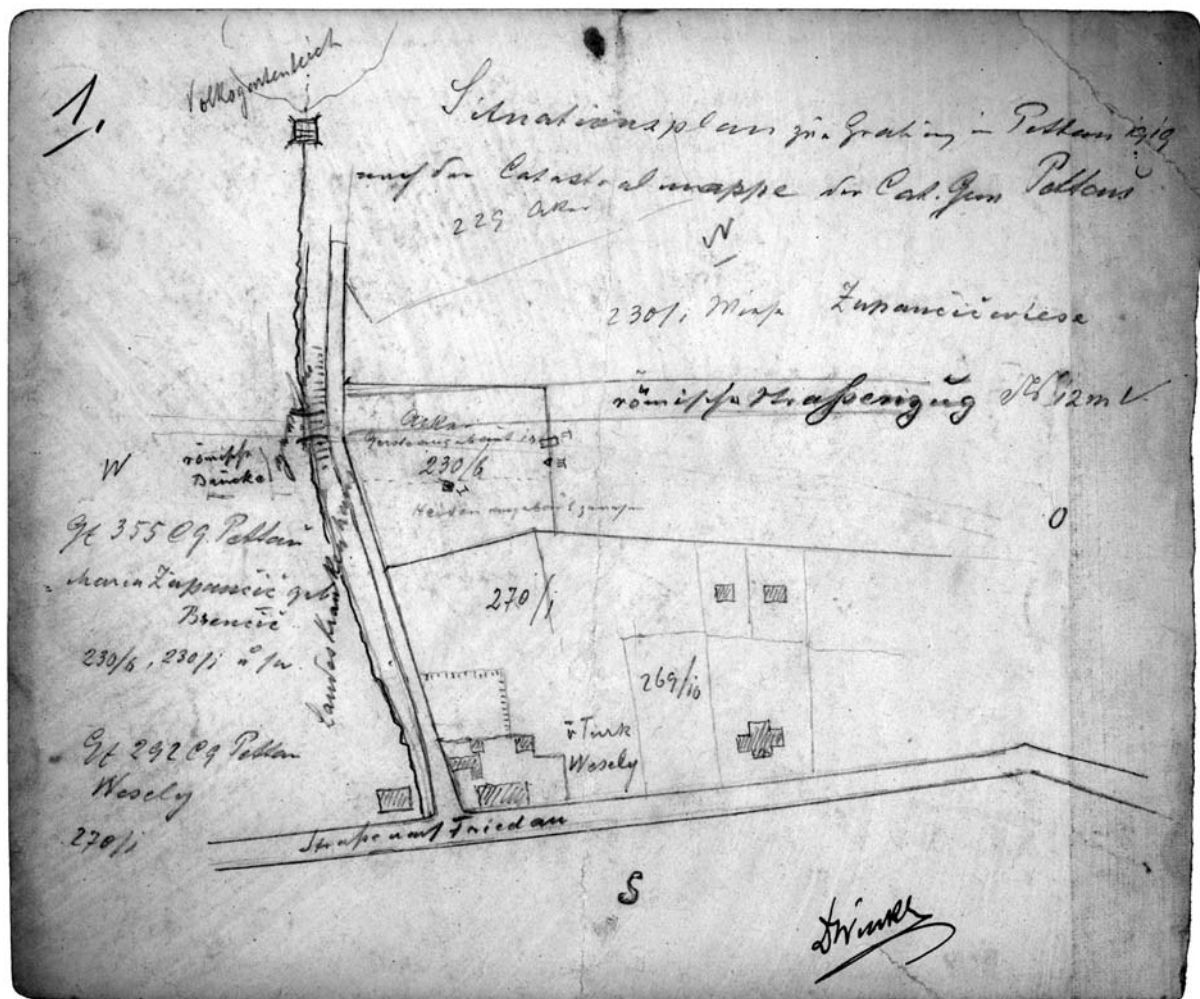

Sl. 3: H. Winkler, skica, 1891. Ptuj, gradbeni ostanki odkriti na Färbergasse 14. Pomanjšava. (Koroški DM v Celovcu).

Fig. 3: H. Winkler, a sketch, 1891. Ptuj, the architectural remains discovered at Färbergasse 14. Reduced scale. (Landesmuseum für Kärnten, Klagenfurt).

(PM Ptuj). Rešila je skupino približno petnajstih rimskih grobov (pril. 1: H). Predhodnih raziskav ne omenja (prim. Mikl 1960-1961b, 248-249).

Drobne najdbe z najdišča Zupančičeva njiva so našete v prvem katalogu ptujskih najdb (Mikl Curk 1976).

Sl. 4: H. Winkler, *Grabung in Pettau*. Supančič Aker 1919, 1919-1920, 1. Skica grobišča. Parc. 230/6 in 230/1. Grobovi 1, 2 in 3, most in trasa rimske ceste proti Savariji. Pomanjšava. (PM Ptuj).

Fig. 4: H. Winkler, *Grabung in Pettau*. Supančič Aker 1919, 1919-1920, 1. Positional sketch of the cemetery. Plots 230/6 and 230/1. Graves 1, 2 and 3, the bridge, and the track of the Roman road to Savaria. Reduced scale. (Pokrajinski muzej Ptuj).

Winklerjevo izkopavanje je bilo nekajkrat lapidarno omenjeno, ne pa locirano in opisano.⁸

2.2.2 Umestitev najdišča

Winkler je kopal na zemljišču Marije Zupančič, južno od Ljudskega vrta in vzhodno od stare bolnišnice. Našel je ostanke grobne arhitekture in nekaj rimskih žganih in skeletnih grobov. Ležali so na začetku vzhodnega grobišča Petovione, na blagem

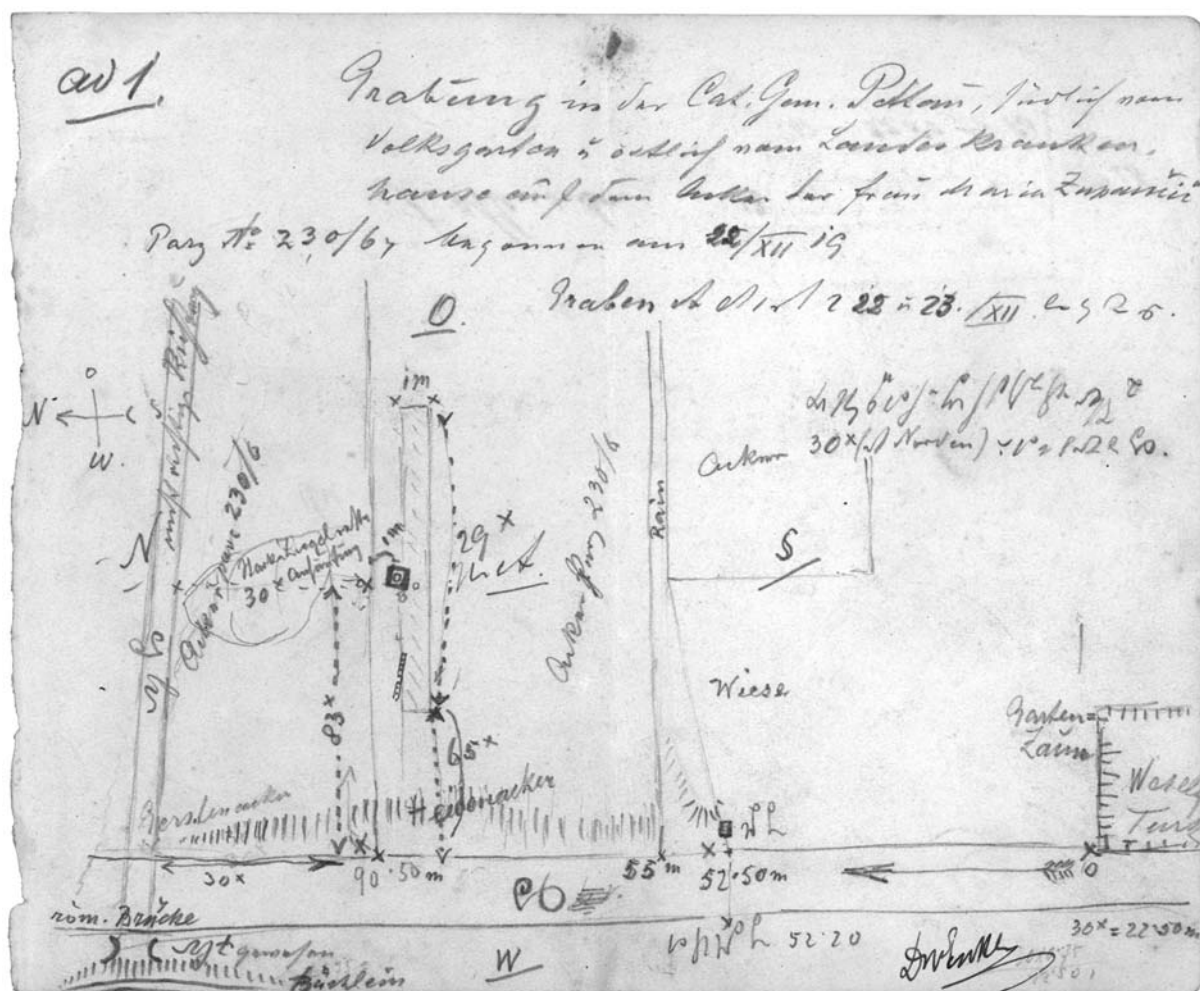
pobočju, pod južnim robom trase rimske ceste proti Savariji (sl. 1: 2).

V času raziskav so parcele na levem bregu nekdanjega iztoka iz ribnika⁹ v Ljudskem vrtu (pril. 1: F) prekrivale njive in travniki. Danes je to območje Kajuhove ulice.

Rekonstrukcijo lege grobišča omogočajo situacijske skice v Winklerjevi beležnici (vir 7) in njihova primerjava s starejšimi ptujskimi katastrskimi kartami (predvsem karta 1:1000 P 2/3 - za nekdanjo strugo potoka in parcelacijo).

⁸ Klemenc, Saria 1936, 44: 56 (na detajlni karti so ob št. 56 narisani grobovi severno in južno od rimske ceste, čeprav za tiste severno Saria ne navaja nikakršnih dokazov oz. komentarja. Na vzhod segajo simboli za grobišče ob obeh straneh ceste prav do Trubarjeve ceste, tudi za te viri niso navedeni.); Mikl 1960-1961a, 154 in op. 8 (omemba bližine Winklerjevega izkopavanja, v letih po prvi svetovni vojni); Mikl Curk 1990, 558, 566: 38 (omemba Winklerjevega izkopavanja na parceli 233, pred prvo svetovno vojno); Žižek 1992, 149 (omemba izkopavanja za leto 1919, brez vira); Vomer Gojkovič, Kolar 1993, 39 (omemba rimskega skeletnega grobišča za leto 1919, brez vira).

⁹ Po večkratnih regulacijah nad nekdanjo strugo in deloma ob njej zdaj poteka Župančičeva ulica.

Sl. 5: H. Winkler, Grabung in Pettau. Supančič Aker 1919, 1919-1920, ad 1. Skica dela grobišča. Parc. 230/6. Sonda (zid in žgani grob 1), območje ruševin med sondo in rimsko cesto, most in trasa rimske ceste proti Savariji. Pomanjšava. (PM Ptuj).

Fig. 5: H. Winkler, Grabung in Pettau. Supančič Aker 1919, 1919-1920, ad 1. Positional sketch of part of the cemetery. Plot 230/6. The trench (wall, cremation grave 1), the area of ruins between the trench and the Roman road, the bridge and route of the road to Savaria. Reduced scale. (Pokrajinski muzej Ptuj).

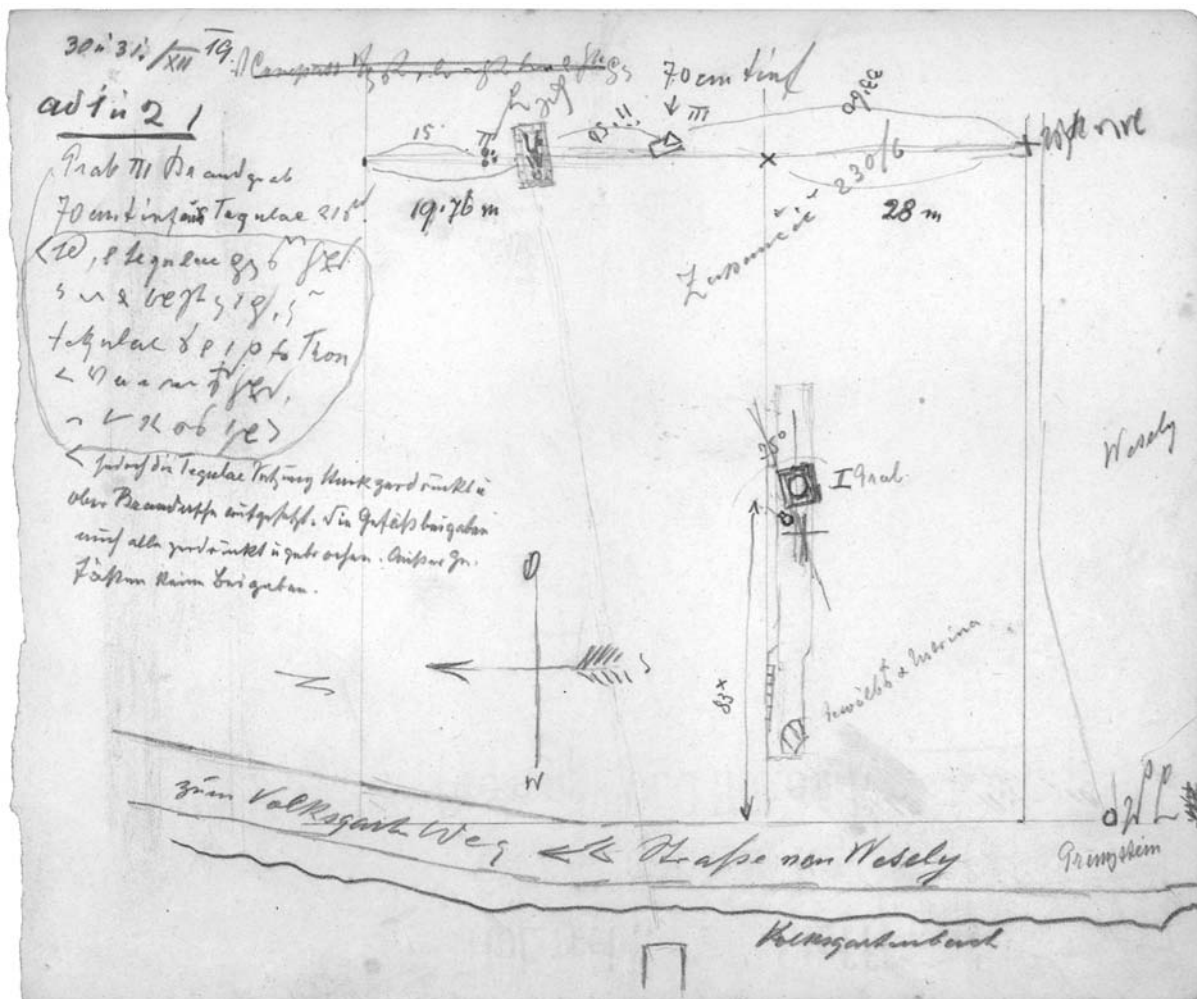
Za umestitev prekopanega zemljišča pomembne parcelne meje se v grobem niso spremenile, problematično je le prekrivanje nekdanje zahodne meje parc. 230/6 z zahodno mejo današnje parc. 219/12. V času raziskav je meja sledila strugi oz. robu poti ob potoku in je na skici jasno označena (sl. 4 in 5), danes je to del Župančičeve ulice. Meja je bila pozneje premaknjena za nekaj metrov proti vzhodu. Od rekonstruiranega roba poti (pril. 1) je v današnjo situacijo umeščena Winklerjeva sonda A. Možno je odstopanje nekaj metrov predvsem v smeri jugozahod-severovzhod.

Izhodišče meritev je bilo na današnjem križišču Župančičeve ulice in Zoisove ceste, na območju južnega vogala današnje parc. 248 (sl. 4; 5; pril. 1: T1). Pomožna točka meritev na skici je bil kamen mejnik na presečišču stare parcelne meje med številskama 230/6 in 270/1 (stara lastnika Zupančič/

Wesely) ter roba takratne poti ob levem bregu potoka (sl. 4; 5; pril. 1: T2). Domnevam, da je stal mejnik na današnjem križišču Kajuhove in Župančičeve ulice, zelo blizu zahodnega vogala današnje parc. 246. Na skici je poudarjena takrat na terenu močno vidna naravna meja (rob, po katerem danes poteka Kajuhova cesta).

Winkler je najprej približno v sredini takratne parc. 230/6, k. o. Ptuj (na širšem območju današnje hiše Kajuhova 1), izkopal ozko sondo, v smeri jugozahod-severovzhod (sl. 4-6; pril. 1: A). Usmeritev je ustrezala parceli. Sondo so izmerili od točke T3 pravokotno na rob parcele. Najdram je nato na isti parceli sledil še severno od sonde (sl. 5; pril. 1: C) in vzhodno, na sosednjo parcelo 230/1, na travnik iste lastnice (sl. 4-6; 9; pril. 1: D).

Današnje parcele so: 219/13, 15, 16, 30; 221;

Sl. 6: H. Winkler, *Grabung in Pettau*. Supančič Aker 1919, 1919-1920, ad 1 in 2. Skica dela grobišča. Parc. 230/6. Sonda (zid, obok, ustrina, žgani grob 1), skeletni grob 2, žgani grob 3. Pomanjšava. (PM Ptuj).

Fig. 6: H. Winkler, *Grabung in Pettau*. Supančič Aker 1919, 1919-1920, ad 1 in 2. Positional sketch of part of the cemetery. Plot 230/6. The trench (wall, vault, pyre, cremation grave 1), inhumation grave 2 and cremation grave 3. Reduced scale. (Pokrajinski muzej Ptuj).

222/2, k. o. Ptuj, oz. območje med stnovanjskimi hišami Kajuhova ulica št. 1, 3 in 5.

2.2.3 Opis izkopavanj

Winkler je izkope lociral na območja, kjer so tik pod površino že prej slutili zidovje. Vidno je bilo kamenje in polomljena opeka.

Opis je povzet po Winklerjevi beležnici (vir 7), prav tako skice grobnih pridatkov.

Sonda:

22 m dolga, 1 m široka in vsaj 0,75 m globoka sonda (jarek A) je bila, po skici in besedilu, nekaj več kot 20 metrov oddaljena od južnega roba rimske ceste. Takoj so naleteli na grobove in uničene grobove.

Grob 1:

V vzhodnem delu sonde so zasledili žgani grob 1. Manjšo grobno skrinjo (vel. 0,30 x 0,25 m) so sestavljale štiri opeke (sl. 10: 1a), dno je bilo zemljeno. V globini 0,75 m je na dnu stala žara z žganino ter oljenko, vrh žare brez pokrova pa je segal do 0,45 m pod površjem (pril. 1: G1; sl. 4-6; 10: 1b,2).

Pridatki:

Žara iz rdečkaste keramike, močno mešana s peskom. Okras: glavničenje. Viš. 31 cm; pr. dna 13,5 cm; pr. ustja 21 cm (sl. 10: 1).

Oljenka z ročajem in buncicami okrog odprtine na disku (sl. 10: 2).

Grob 4:

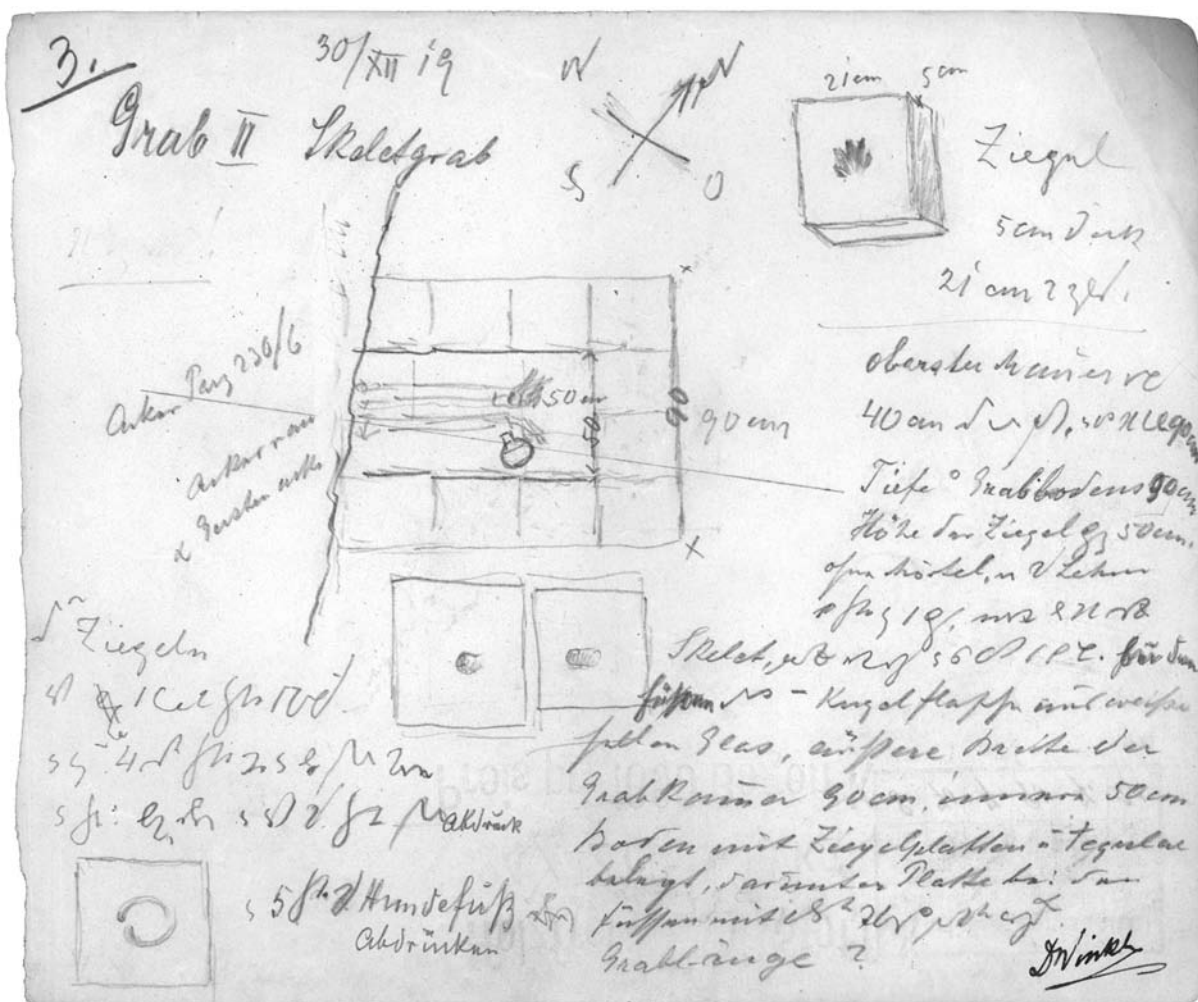
0,35 m zahodno od groba 1 so v globini 0,55 m odkrili še en domnevni žgani grob, verjetno brez konstrukcije, z žganino, ogljem ter oljenko (pril. 1: G4; sl. 10: 3).

Pridatki:

Oljenka, brez žiga (sl. 10: 3).

Grob 5:

V neposredni okolici groba 4 je ležal na podobni globini domnevno uničen grob 5. Našli so več kot polovico ornamenterane stekleničke (pril. 1: G5; sl. 10: 4). V bližini so bili še drugi odlomki stekla, med njimi nekaj odlomkov stekleničke

Sl. 7: H. Winkler, *Grabung in Pettau*. Supančič Aker 1919, 1919-1920, 3. Skica dela grobišča. Parc. meja 230/6 in 230/1. Skeletni grob 2, steklenička in opeka grobne konstrukcije. Pomanjšava. (PM Ptuj).

Fig. 7: H. Winkler, *Grabung in Pettau*. Supančič Aker 1919, 1919-1920, 3. Positional sketch of part of the cemetery. Plot boundary of 230/6 and 230/1. Inhumation grave 2, a small bottle and bricks from the grave structure. Reduced scale. (Pokrajinski muzej Ptuj).

iz prvi zelo podobnega stekla.

Pridatki:

Kroglasta steklenička iz belega stekla, ornamentirana, vrat cilindričen. Viš. trupa 15,5 cm; viš. vratu 4,5 cm; pr. vratu 2 cm; pr. trupa 10,5 cm (sl. 10: 4).

Kroglasta steklenička, podobna prvi (le fragmenti). Viš. trupa 10,5 cm; viš. vratu 2 cm.

V bližini teh najdb, vendar brez jasne povezave, so našli še Hadrijanov novc.

Sonda, ostanki arhitekture:

Po vsej sondi so pobrali veliko keramike in opeke, pod slednjo so našli "utež za vrata". Na zahodnem koncu so na skici označeni zid, del oboka ter ustrina (pril. 1: B; sl. 5; 6), vse brez dodatnega komentarja.

Območje severno od sonde:

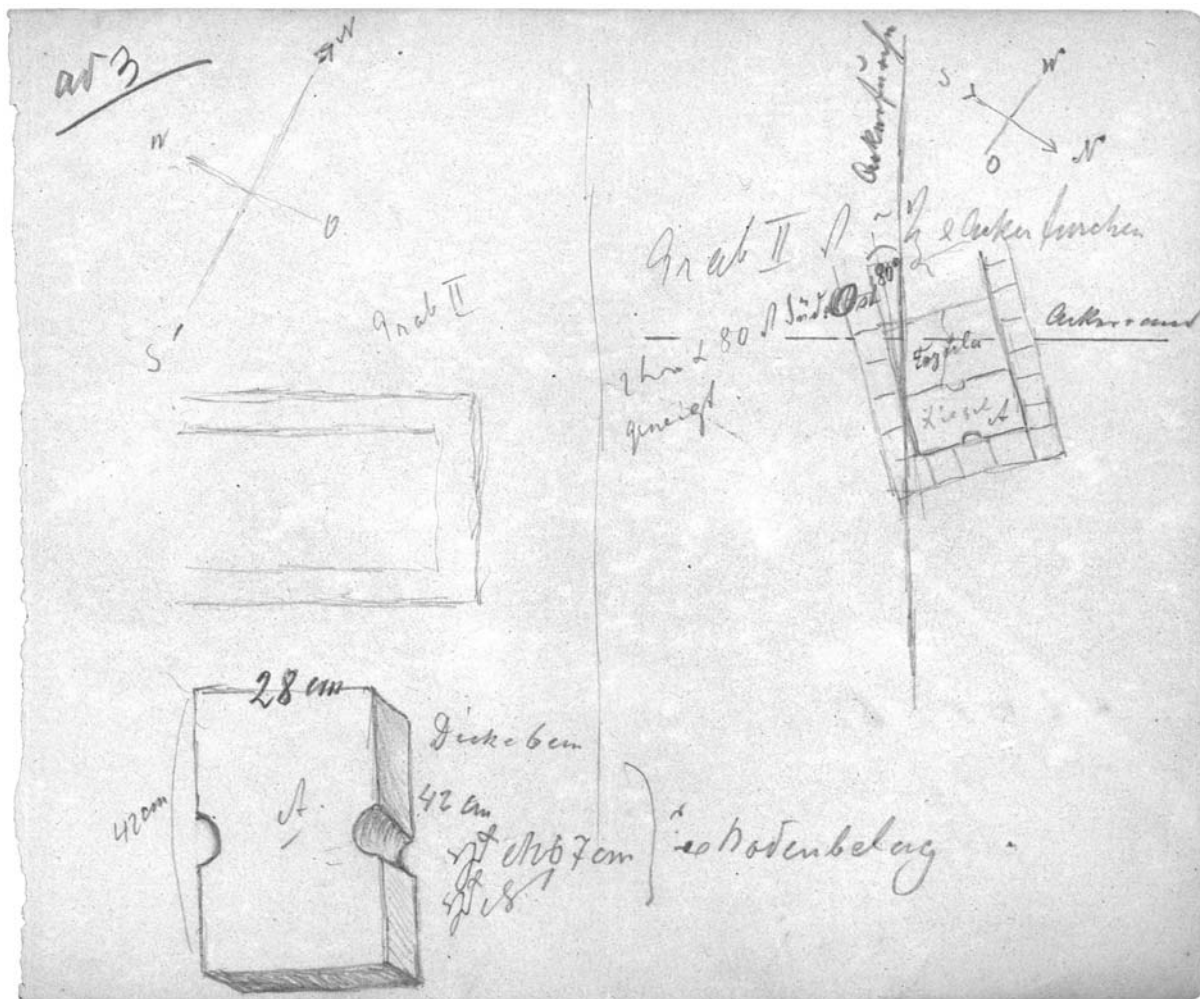
Med sondo in rimsko cesto Winkler omenja večje ruševinsko območje, polno zdrobljene opeke, (pril.

1: C; sl. 5). Domneva, da so grobovi številnejši v smeri proti rimski cesti.

Območje vzhodno od sonde:

Delo so nadaljevali vzdolž vzhodnega roba parcele 230/6. Nikjer v zapiskih ni omenjena dolžina parcele. Rekonstrukcijo omogoča le dejstvo, da je grob 1 narisani prav v sredini med krajšma stranicama parcele 230/6 (sl. 4). Če upoštevamo to situacijo, se vzhodni rob stare parcele dokaj natančno prekrije z današnjo mejo med parcelama 219/16 in 219/32 (pril. 1). Po taki rekonstrukciji se ujemajo tudi vse meritve med točkama T5 in T6 (sl. 6).

Način Winklerjevega kopanja v nadaljevanju ni razviden. Novih jarkov ne omenja. A ker je dva grobova (št. 2 in 3) našel na sami parcelni meji, morda lahko sklepamo, da je kopal jarek ob parcelni meji, pravokotno na prvo sondo.

Sl. 8: H. Winkler, *Grabung in Pettau*. Supančič Aker 1919, 1919-1920, ad 3. Skica dela grobišča. Parc. meja 230/6 in 230/1. Skeletni grob 2, opeka grobne konstrukcije. Pomanjšava. (PM Ptuj).

Fig. 8: H. Winkler, *Grabung in Pettau*. Supančič Aker 1919, 1919-1920, ad 3. Positional sketch of part of the cemetery. Plot boundary of 230/6 and 230/1. Inhumation grave 2, brick from the grave structure. Reduced scale. (Pokrajinski muzej Ptuj).

Grob 2:

Približno 55 m severovzhodno od sonde je Winkler, v globini med 0,50 in 0,90 m odprl z opekami in brez malte sestavljen skeletni grob (pril. 1: G2; sl. 4; 6-9; 10: 5). Ležal je preko meje med parcelama 230/6 in 230/1, v smeri jugozahod-severovzhod. Zunanja širina grobnice je bila 0,90 m, notranja 0,50 m, dolžina več kot 2,20 m. Risba ni najbolj natančna. (Shematičnost risbe dokazuje neenotno število narisanih opek, ki so sestavljale krajšo stranico - primerjaj sl. 7 in sl. 8). Kvadratne opeke, ki so sestavljale stene grobnice, so imele vtisnjene različne znake, dno je bilo sestavljeno iz vrste večjih opek in tegul. Na dnu je ležal skelet, usmerjen proti severovzhodu, s stekleničko ob nogah (sl. 6; 7).

Pridatki:

Kroglasta steklenička iz belega prosojnega stekla. Viš. 17,5; viš. vratu 6 cm; zun. pr. vratu 3,2; notr. pr. vratu 2,3; pr. trupa 12,5 cm; pr. dna 7,5 cm (sl. 9; 10: 5).

Grob 3:

11,5 metrov južno od groba 2, na isti parcelni meji, je v globini 0,70 m ležal močno poškodovan žgani grob 3 (pril. 1: G3; sl. 4; 6). Grobna konstrukcija iz tegul je bila pravokotna in usmerjena skoraj pravokotno na grob 2. Jugovzhodna, krajša stranica je bila verjetno že uničena. Vseboval je žganino ter popolnoma zdrobljene keramične posode, drugih pridatkov niso opazili.

Kopanje so nadaljevali še od skeletnega groba 2 proti vzhodu. Malo več kot šest metrov od groba 2 so naleteli na oljenko in opeko - verjetno ostanke uničenega groba 6 (pril. 1: G6; sl. 9).

Grob 6:

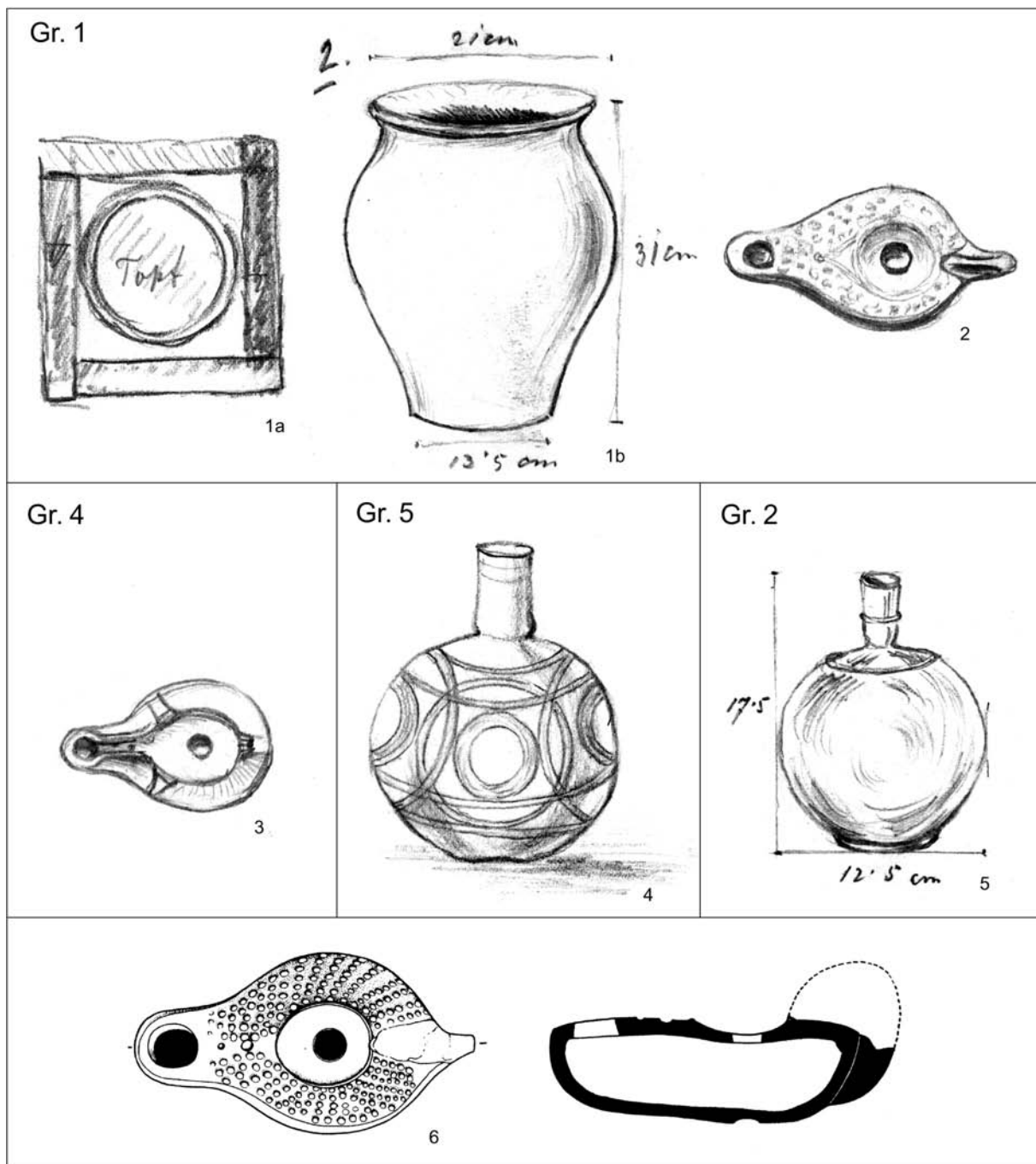
Pridatki:

Pečatna oljenka (FORTIS).

Najdbe izven grobov, ostanke arhitekture:

33 metrov vzhodno od točke T6 na severnem robu parcele in severovzhodno od groba 2 je Winkler v globini približno 0,50 do 0,60 m prekopal vsaj 10 m dolgo in široko območje ruševin (sl. 9; pril. 1: D). Omenja odlomke marmornatih skulptur, na več mestih tlak (grob kamniti tlak in tlak iz velikih apnenčastih plošč) ter veliko količino različne opeke (tegulo, tlakovce in plošče, tudi opeko za sestavljanje obokov).

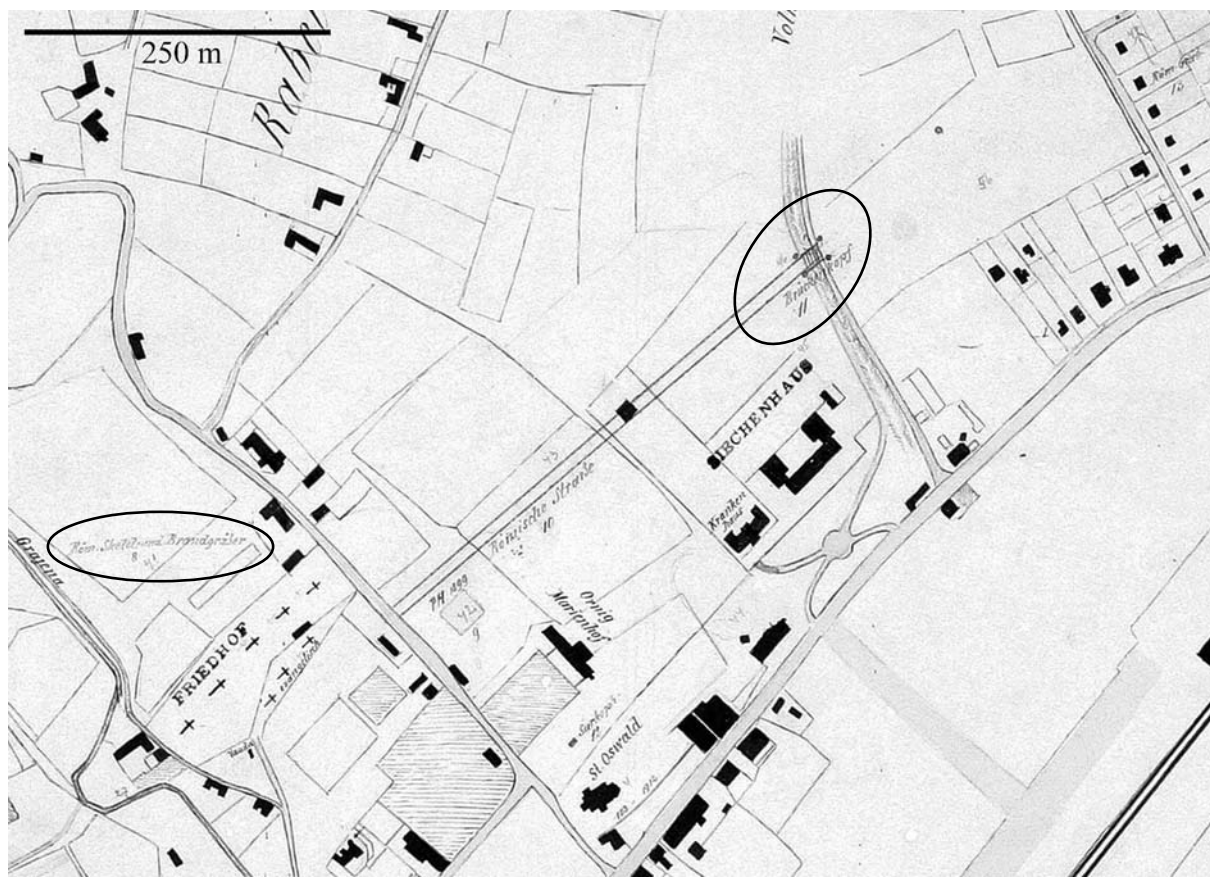

Sl. 10: Ptuj. 1-5 Zupančičeva njiva (1919/20, Winkler), skice grobnih pridatkov; 6 Ptuj, neznano najdišče. (Po: Winkler, *Grabung in Pettau. Supančič Aker 1919, 1919-1920* [1-5]; Šubic 1975 [6]). 1b, 2, 3, 6 keramika; 4, 5 steklo. M. 6 = 1:2; 1-5 ni v merilu.

Fig. 10: Ptuj. 1-5 Zupančičeva njiva (1919/20, Winkler), sketches of grave goods; 6 Ptuj, unknown site. (From: Winkler, *Grabung in Pettau. Supančič Aker 1919, 1919-1920* [1-5]; Šubic 1975 [6]). 1b, 2, 3, 6 pottery; 4, 5 glass. M. 6 = 1:2; 1-5 not to scale.

Most v nekdanji strugi so razstrelili že okrog leta 1896. Domneva o antičnem izvoru mostu je Skrabarjeva (Skrabar 1904, sl. 132: 16 op. 1), ki pa virov in natančne lokacije ter drugih okoliščin, žal, ne navaja. Skrabar je most označil na svoji arhivski karti ptujskih najdišč iz leta 1911 (vir 3; sl. 11: 11. *Brückenkopf*). Podobno ga je 1919/20 skiciral Winkler. Kljub nenatančnosti je na Wink-

lerjevi skici most trenutno najbolj natančno lociran. Označen je še na razstavnici karti ptujskih najdišč *Poetovio. Arheološki zemljevid* (vir 5; sl. 12: 11. *odstr. rim. mo-stišče*). Brez neposrednih dokazov za opredelitev in datacijo (leži na trasi rimske ceste) so tudi vse poznejše omembe mostu (Abramić 1925, pril.: 8; Klemenc, Saria 1936, 43: 46; Horvat et al. 2003, 166 op. 185, sl. 5, 14, 15).

Sl. 11: Izsek (sl. 1: D) iz arhivske karte R. Gailhofer in V. Skrabar, *Fundkarte von Pettau u. Umgebung, 1911*. Lokaciji: 8 Minoritske njive (1998/99, Kohaut); 11 domnevno rimski most pod Ljudskim vrtom. Pomanjšano, dodano merilce je informativno. (PM Ptuj).
Fig. 11: Sector (fig. 1: D) from an archival map R. Gailhofer and V. Skrabar, *Fundkarte von Pettau u. Umgebung, 1911*. Sites: 8 Minoritske njive (1998/99, Kohaut); 11 the hypothesized Roman bridge below Ljudski vrt. Reduced, the scale is approximately. (Pokrajinski muzej Ptuj).

2.2.5 Datacija grobišča

Ni še nedvomno dokazano, da bi Winkler leta 1919/20 najdene predmete predal ptujskemu muzeju,¹¹ vsekakor pa muzej hrani njegovo beležnico (*vir* 7)!

Osnovno datacijo grobov z območja Kajuhove ulice 1-5 zato trenutno omogočajo le Winklerjevi nepopolni opisi in skice prilog (sl. 10):

- *Lonec z glavničatim okrasom* (sl. 10: 1) najverjetneje sodi med grobe lonce, ki so v nekropolah Petovione datirani v 1. in 2. st. (prim. Istenič 1999, 137-142, LG 1, pogl. 8.3.10).

- *Oljenka z izboklinami na ramenu* (sl. 10: 2) v Petovioni ni običajna oblika. S prej opisanim lon-

cem sestavlja inventar žganega groba 1. Winkler je narisal oljenko z ozkim diskom, izrazitim noskom, navpičnim ročajem in buncicami okrog odprtine na disku. Okrog odprtine teče rebro, ki proti nosku oblikuje trikotni prostor brez buncic. Razmerje med dolžino in širino oljenke lahko povzamemo samo po skici. Izdelave ne poznamo. Po inventarni knjigi je to oljenka inv. št. 470 (PM Ptuj), najdišče pa je problematično (glej poglavje 2.2.6). Po skopem opisu v knjigi je oljenka rumena, risbe in detajlnega opisa ni (dolž. 10 cm; šir. 5,4 cm; viš. 4 cm).

Med objavljenim inventarjem je v Petovioni samo še ena oljenka take vrste: inv. št. 475 (sl. 10: 6) - žal, brez najdišča in konteksta.¹²

¹¹ Identifikacija predmetov v Pokrajinskem muzeju Ptuj še poteka.

¹² Tudi ta oljenka še ni identificirana. (Glede na podobnost bi morda lahko celo posumili, da gre pri oljenkah št. 470 in 475 po nekem spletu okoliščin za identični predmet?).

Oljenka št. 475 je delno poškodovana, odlomljen je držaj. Dimenzije ustrezajo oljenki inv. št. 470. Od (skice) Winklerjeve oljenke se razlikuje po tem, da rebro obroblja le odprtino v sredini diska (proti nosku je trikotni prostor brez buncic, ki pa ni omejen z rebrom), buncice na disku so deloma urejene v prečnih nizih. Žal za oljenko št. 475, razen skice in risbe, nimamo nikakršnih najdiščnih podatkov ali drugih okoliščin najdbe (Šubic 1975, t. 3: 9; Mikl Curk 1976, t. 18: 12).

Obe oljenki z izboklinami lahko uvrstimo med oljenke tipa Loeschcke VIII. Ta tip, italške izdelave ali panonski provincialni izdelek pri nas ni pogost (Istenič, Jevremov 2004, 331-332). Kot okras pri nekaterih oblikah se pojavljajo tudi izboklinice na ramenu (Alram-Stern 1989, 34-36). Okvirna datacija je 2.-3. st.

Na Ptujju je bila oljenka tipa Loeschcke VIII (drugače okrašena od Winklerjeve) ugotovljena med zavrženimi izdelki iz lončarske delavnice na Spodnji Hajdini (Istenič, Jevremov 2004, t. 5: 25). En sam primer ek pa poznamo še v zahodnih nekropolah Petovione (ib., 331 op. 21; Istenič 2000, 155, t. 99: 6). Obe omenjeni oljenki sta okrogli in okrašeni z jajčnim nizom na ramenu.

Oljenke z izboklinami na ramenu so opredeljene tudi kot ena od posebnih oblik poznoantičnih oljenk.¹³ Ker pa je Winkler obravnavano oljenko našel v konstrukciji žganega groba (gr. 1), je datacija v 2.-3. st. ustrenejša.

Omenjena rumena barva podobne (ali identične ?) oljenke inv. št. 475 pa vsaj nakazuje lokalni izdelek.

- *Pečatna oljenka* (sl. 10: 3) z odprtim kanalom, brez žiga. Tip Loeschcke X, datacija je 2.-3. st., morda še 4. st. (prim. Istenič 1999, 153, pogl. 8.6.1.2).

- *Oljenka* (z žigom FORTIS) brez opisa ali slike verjetno sodi v časovni okvir od 2.-3. st. (prim. Istenič 1999, 149-159).

- *Kroglasta steklenica* (sl. 7, 10: 5) z okrasom niti na vratu in ramenu. Datacija je druga pol. 2.-3. st. (prim. Lazar 2003, 124, sl. 41: varianta tipa 6.2.4 - z ravnim ustjem in ravnim dom). Na grobiščih Petovione se variante pojavljajo v 3. st. Poznamo jih na desnem bregu Drave (Lazar 2004, 70: 68, 69, 72: 74), pa tudi v vzhodne nekropole (Kujundžić 1978, t. 12: 1, t. 20: 9).

- *Kroglasta steklenica* (sl. 10: 4) z brušenim (ali vrezanim ?) geometrijskim okrasom na trupu in

zajedo pod vratom. Najboljša paralela Winklerjevi steklenici je tista v grobu št. 615 s petovionskega zahodnega grobišča. J. Istenič grob datira v prvo pol. 3. st., datacija steklenice (verjetno predstavlja italški, obrenski ali morda vzhodnomeditranski izdelek) pa sega sicer od začetka ali sredine 3. st. do sredine 4. st. (Istenič 1999, 76-77, sl. 64; ead. 2000, 203: g. 615, t. 134: 6). Po I. Lazar so take steklenice datirane v drugo pol. 3. do prve pol. 4. st., vendar za ptujsko iz groba 615 (kölanske delavnice) dopušča datacijo v prvo pol. 3. st. (Lazar 2003, 145-146, sl. 42: varianta tipa 6.2.7 - z geometrijskim okrasom; ead. 2004, 74: 81).

- *Kroglasta steklenica*, brez skice, po opisu ima brušen geometrijski okras. Podobna naj bi bila prvi, le manjša.

- *Hadrijanov novc* - po zač. 2. st. (najdba izven grobov).

Grobišče tako lahko datiramo od 2. do 3., verjetno še 4. st.

2.2.6 Identifikacija Winklerjevih najdb leta 1919/20

Dejstvo je, da so najdbe z Zupančičeve njive vpisane v inventarno knjigo in omenjene v prvem katalogu drobnih predmetov na območju antične Petovione, ki predstavi staro zbirko drobnih rimskih predmetov, zbranih do leta 1945 (Mikl Curk 1976). V katalogu je najdišče sicer izpostavljeno že v uvodnem delu - s poudarkom, da gre pretežno za grobne najdbe (ib., 7). Označeno je na shematični skici najdišč (ib., 8: 17). Identifikacija najdb pa je problematična. Avtor izkopavanj ni naveden ne v inventarni knjigi ne v katalogu, letnica izkopavanja je (kadar je navedena) dosledno neustrezna: 1944. Najdiščni podatki niso razumljivi.¹⁴

¹³ Pröttel 1996, 69-70 ("Kugelformige Warzenlampen") z navedeno literaturo; Bonifay 2004, 313-317, sl. 175b, 176, z razvojnjo shemo). Razvile naj bi se iz tipa Loeschcke VIII, s srčastim noskom in okrasom večjih in manjših izboklin, oz. so že njihova pozna, degenerativna oblika. Datirane so od poznega 3., segajo celo v zgodnje 5. st. Ne izhajajo nujno iz severne Afrike, lahko so iz Italije ali obdonavskih provinc. Dve slučajni najdbi sta s slovenskega prostora: med starejšimi (z zač. 3., do druge pol. 4. st.) je primer ek iz morja pri Savudriji (Pröttel 1996, 69, t. 83: 5), med zelo pozne pa sodi oljenka z najdišča Stara vas, pri Medoših pri Izoli (Pröttel 1996, t. 72: 3). Disk je bolj okrogel od diska pri Winklerjevi, ornament zelo podoben.

Po obliki in ornamentu je Winklerjeva oljenka blizu tipu Provoost 4 (Paleani 1993, 10-21: n. 2-13, 86-87). Disk imajo praviloma bolj okrogel, vendar so med njimi tudi razpoteegnjene. Ročaj je majhen ali bolj izrazit. Značilen je okras: bolj ali manj pravilne bunčice, ki v več pasovih obkrožajo disk, lahko sežejo tudi na nasek. (Včasih nosijo oznake izdelave ali preprost krščanski simbol in številne izvirajo iz rimskih katakomb.) Datacija je 2. pol. 3. in vse 4. st. (Paleani 1993, 87), posamične najdemo tudi v Panoniji (ib., 10-22).

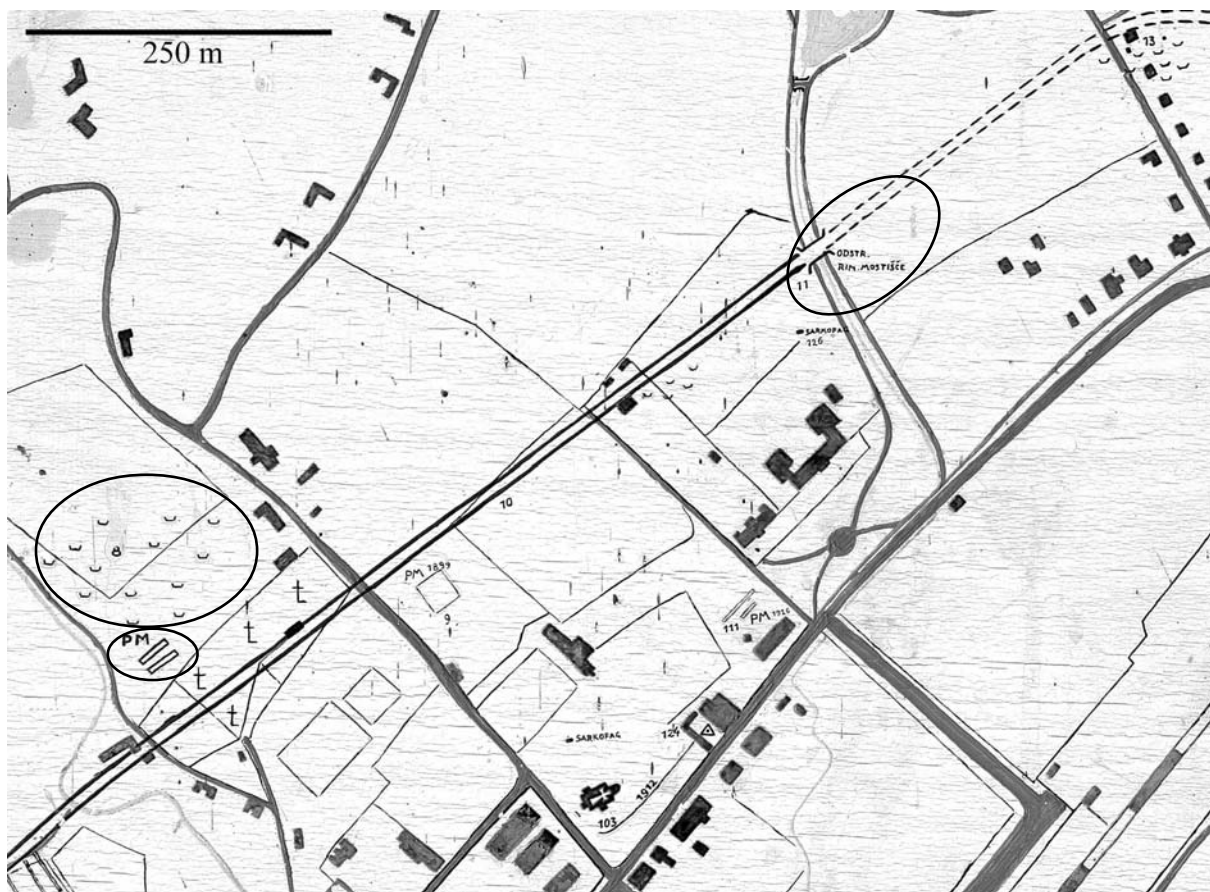
¹⁴ Seznam inventarnih števil in najdiščni podatki po inventarni knjigi PM Ptuj:

470: v grobu, na njivi (Zupančič, Villenweg), brez letnice. 7705-7710: Zupančičeva njiva blizu Ljudskega vrta, parc. 230, iz žganih grobov, leto najdbe 1944.

Seznam inventarnih števil in najdiščni podatki po objavljenem katalogu (Mikl Curk 1976):

470: Zupančič, verjetno Tiha pot (Villenweg), brez letnice. 7705: Zupančičeva njiva, blizu Ljudskega vrta, parc. 230, leta 1944. 7706-7708: parc. 230, brez letnice.

Del gradiva (vsekakor oljenka inv. št. 470) je morda z območja današnje ulice Tiha pot, ki pa leži več kot 600 m jugozahodno, pri mestnem pokopališču (leta 1919 že obstaja ime Tiha pot, pred tem Friedhofweg), a okoliščine najdbe nam v tem primeru niso

Sl. 12: Izsek (sl. 1: D) iz razstavne karte arheoloških najdišč Ptuja *Poetovio*. *Arheološki zemljevid*. Lokacije: 8 Minoritske njive (1998/99, Kohaut); PM Minoritske njive (1937, Abramič [sondi sta vrisani napačno!]); 11 domnevno rimski most pod Ljudskim vrtom. Pomanjšano (dodano merilce je informativno). (PM Ptuj).

Fig. 12: Section (fig. 1: D) from the exhibition map of the archaeological finds of Ptuj: *Poetovio*. *Arheološki zemljevid*. Sites: 8 Minoritske njive (1998/99, Kohaut); PM Minoritske njive (1937, Abramič [the trenches incorrectly drawn!]); 11 the hypothesized Roman bridge below Ljudski vrt. Reduced, the scale is approximately. (Pokrajinski muzej Ptuj).

Največjo uganko pa predstavlja izbor predmetov.

V inventarni knjigi in katalogu predstavljene najdbe s tega najdišča (vrč, del posode ali vrča z vpraskano črko S, vrat in ročaj vrča ter del kadilnice) nikakor ne ustrezajo izboru v primarnem viru - v Winklerjevi beležnici (*vir* 7; *sl.* 10: 1-5).

Winkler nikjer ne omenja vrčev ali kadilnice. Grobni pridatki, ki jih predstavi, pa v muzeju ne ustrezajo najdbam z Zupančičeve njive. Edina izjema je Winklerjeva oljenka z izboklinami na ramenu (*sl.* 10: 2), domnevno inv. št. 470?

Inventarna knjiga in katalog med najdbami z Zupančičeve njive sploh ne omenjata stekla, čeprav je Winkler našel vsaj tri steklenice, od tega dve popolnoma ohranjeni. Lahko bi bile zabeležene

med številnim inventarjem brez najdiščnih podatkov, vendar tudi med tem steklom v katalogu ne najdemo Winklerjeve steklenice z brušenim geometrijskim okrasom na trupu (*sl.* 10: 4). Omembe bi pričakovali vsaj še v dveh objavljenih delih o antičnem steklu, ki sta ob pripravah v ptujskem muzeju zahtevali podroben pregled gradiva (Šubic 1974; Lazar 2003). Nobena od avtoric Winklerjeve najdbe ne navaja.

Odlična paralela Winklerjevi ornamentirani steklenici je tista v grobu št. 615 s petovionskih zahodnih grobišč, hrani jo Joanneum v Gradcu (Istenič 1999, *sl.* 64; ead. 2000, 203: g. 615, t. 134: 6). Vendar tudi J. Istenič Winklerjeve najdbe ne navaja kot primerjavo.

znane. Villenweg pa je staro ime (npr. leta 1910, 1917) za današnjo Župančičevo ulico (po letu 1919 Cojzova in pozneje Zoisova pot) in verjetno tudi vsaj za del današnje Zoisove, nikakor pa ne za Tiho pot.

Možno je, da neustrezna letnica 1944 nakazuje neko drugo izkopavanje (ki pa ga trenutno stanje raziskav na Ptuj po naših podatkih ne kaže) ali kako drugače pridobljene najdbe z iste parcele št. 230. Morda pa gre za datum akcesije?

Za preimenovanja ulic na Ptuj glej M. Hernja Masten, *Seznam ptujskih ulic in trgov za staro mestno jedro 1858-2000* (objavljen 17. 07. 2002 na spletnih straneh Zgodovinskega arhiva Ptuj: http://www.poetovio.net/portal/vec.php?id=13_0_1_0_M).

Ob doslednem prezrtju tako dobro prepoznavnega in ohranjenega predmeta smemo morda sklepati, da steklenica sploh ni shranjena v ptujskem muzeju (ali že dolgo ni dostopna)?

Tudi Hadrijanovega novca z Župančičeve njive ni bilo mogoče identificirati.¹⁵

2.2.7 Raziskave v neposredni bližini Winklerjevega izkopavanja

Jeseni leta 1961, ob pripravi zemljišča za gradnjo stanovanjske stavbe na Kajuhovi ulici 1, na območju, ki je (če smo pravilno locirali Winklerjeve posege) vsaj deloma identično z Winklerjevo sondo, so poškodovali del zgodnje- in poznoantičnega grobišča (*pril. 1: H*). Ivi Mikl Curk (PM Ptuj) je uspelo nekaj že poškodovanih grobov dokumentirati (Mikl 1960-1961b). Sledila je gradnja še dveh sosednjih stanovanjskih blokov, na Kajuhovi ulici št. 2 in 3, (ob območju grobov, ki jih je Winkler izkopal vzhodno od svoje sonde), vendar nimamo nikakršnih podatkov o morebitnih najdbah, verjetno so jih uničili.

Del grobišča, ki ga je Iva Mikl Curk uspela rešiti na Kajuhovi 1, parc. št. 221, je v poročilu datirala v čas od 1.-3., oz. 4. st. (l. c.), vendar gradivo še ni iz vrednoteno. Dokumentirala je najmanj 14 žganih grobov, nekaj prosto vkopanih in brez pridakov ter nekaj z opečno konstrukcijo in s skromnimi pridatki. Med najdbami je še figuralno okrašeno ovršje nagrobnika. Skelet mlajše ženske, z zlatimi in jantarnimi in koščenimi pridatki (3. ali 4. st.), je ležal v poškodovanem, neokrašenem sarkofagu iz peščenjaka, z ravnim pokrovom (Vomer Gojkovič 1992, 91: 23 [uhani]; ead. 1996, 316, št. 27: grob 2/1961 [jantar]).

Po poznejši omembi je bilo skeletnih grobov več (Mikl Curk 1990, 558, 566 št. 38 - parc. 221). Najdbe hrani Pokrajinski muzej Ptuj.¹⁶

Sočasno so pregledali ostanke antičnih grobov na zemljišču samo nekaj deset metrov zahodno od gradbene jame na Kajuhovi 1 (*pril. 1: I*). Vz-

dolž levega brega nekdanje struge potoka iz ribnika so delavci ob komunalnih posegih ob vzhodnem robu Župančičeve ulice, parc. št. 3980, uničili več žganih grobov. Tri grobne jame so bile obložene z opeko, ostale niso imele posebnih konstrukcij. Dva grobova sta vsebovala keramične pridatke. V južnem delu izkopanega jarka so *in situ* našli podstavek nagrobnika. Najdbe hrani Pokrajinski muzej Ptuj.¹⁷ V kratkem poročilu gradivo še ni bilo iz vrednoteno (Mikl 1960-1961b; Mikl Curk 1990, 558, 566: št. 38, parc. 3980).¹⁸

Leta 2005 so južno od Osnovne šole Ljudski vrt, le malo več kot 50 metrov severno od Winklerjevih grobov in tistih iz leta 1961, na severni strani rimske ceste, naleteli na izrazito strnjeno grobišče (*pril. 1: L,M*). Marija Lubšina Tušek (ZVKD Maribor) je na parc. št. 219/33 in deloma 219/1 izkopala skoraj 450 večinoma žganih rimskih grobov, podstavke nagrobnih spomenikov in tudi ostanke grobnih parcel (okvirna datacija je trenutno druga polovica 1. in 2. st.).¹⁹

Med leti 1989 in 1991 so raziskali še več skupin grobov na samem robu vzhodnega grobišča, vzdolž nasprotnega, desnega brega nekdanjega iztoka iz ribnika, severno in južno od rimske ceste (*pril. 1: J,K*). Cestišče je dokazano v neposredni bližini.²⁰ Namišljeno podaljšana trasa rimske ceste se po objavljenem načrtu približno ujame s tisto, ki jo je nenatančno označil Winkler (*pril. 1*).

Vse našete najdbe, predvsem pa najnovejše raziskave Marije Lubšina Tušek, so potrdile Winklerjeve domneve o veliki gostoti pokopov in velikosti grobišča.

2.2.8 Vzhodno grobišče Petovione

Vzhodno grobišče leži na blagem pobočju ob cesti proti Savariji (Horvat et al. 2003, 171, 172, sl. 3, 5). Ohranjeno je kot posamezne večje in manjše, precej strnjene skupine žganih in skeletnih grobov. V dolžino meri več kot 700 m, na jugozahodnem robu je široko vsaj 150 m, proti severozahodu

¹⁵ Ustni podatek Alenke Miškec, Numizmatični kabinet Narodnega muzeja Slovenije.

¹⁶ Identifikacija gradiva in urejanje dokumentacije v Pokrajinskem muzeju Ptuj po podatkih Mojce Vomer še poteka. Inv. št. predmetov: 10513-10517, 10521 (pri izkopu za stavbo; stara parc. št. 230/6 k. o. Ptuj; datum izkopa je 26. 9. 1961 in 25. 11. 1961). Inv. št. sarkofaga in ovršja nagrobnika ne poznamo.

¹⁷ Identifikacija gradiva in urejanje dokumentacije v Pokrajinskem muzeju Ptuj še potekata. Inv. št. predmetov: 10518-10520 (v jarku; stari parc. št. 229, 230 k. o. Ptuj; datum izkopa je 26. 9. 1961). Inv. št. podstavka nagrobnika ne poznamo.

¹⁸ Mikl Curk 1990 z napačnim citatom: Mikl Curk, 1965a, 187. Pravilno: Mikl 1960-1961b, 248-249.

¹⁹ Izkopavanje M. Lubšina Tušek (ZVKD Maribor), spomladi in poleti 2005 (M. Lubšina Tušek, Arheološka izkopavanja pri OŠ Ljudski vrt. Arheološke raziskave na prostoru izgradnje prizidka k Osnovni šoli Ljudski vrt. - *Ptujčan. Glasilo Mestne občine Ptuj*, leto 9, št. 4, 31, Ptuj 2005). V strokovni literaturi še ni objavljeno. Ustni podatek avtorice, sept. 2005.

²⁰ Za grobišče: izkopavanja Ivana Tuška (ZVKD Maribor), 1990 in 1991, ob urejanju okolice Bolnišnice Ivana Potrča (Tušek 2004, 62-67, načrt na str. 56). Za cestišče: izkopavanja Mojce Vomer Gojkovič (PM Ptuj) in Ivana Tuška ob gradnji prizidka k porodnišnici Bolnišnice Ivana Potrča, 1989-1991 (ib., 67-68, načrt na str. 56; Vomer Gojkovič 1993, 461-462).

du se razširi v manjše, t. i. severno grobišče (ib., 171 op. 236, sl. 15: 28). Strnjeno območje pokopov se začne na desnem bregu nekdanjega potoka iz Ljudskega vrta in datirani so od 1. st. do konca 4. st. (Tušek 2004, 71; Horvat et al. 2003, 171 op. 235). Proti vzhodu, kjer cesta zavija in se najbolj približa dravski ravnici, se grobišče pred Rogoznico zoži in konča.

Posamična manjša žgana in skeletna grobišča so ležala tudi med vzhodnim grobiščem in mestnim središčem (glej *sl. 1*: izsek D). V nasprotju s skoraj dvakrat večjo zahodno nekropolo (Istenič 1999; ead. 2000) vzhodna še ni doživela celovite objave.

Winkler je grobove izkopal v skrajnem jugozahodnem delu vzhodne nekropole (*sl. 1*: 2), pod južnim robom ceste, samo pribl. 50 metrov od roba grobišča. Severno, preko ceste, je grobišče zelo strnjeno, grobovi so začasno datirani v drugo pol. 1. in 2. st. (glej op. 19).

Zelo verjetno je, da so bile na zahodnem delu grobišča vsaj deloma označene grobne parcele, dokazani so nagrobni spomeniki in druga arhitektura (glej poglavje 2.2.7). Vse naštetu nakazujejo tudi Winklerjeve najdbe.

Nimamo dokazov, da bi večkrat umetno močno preoblikovana in prestavljena stara struga iz toka iz Mestnega ribnika predstavljala mejo med obrtniškim predelom Petovione in začetkom velikega grobišča. Geološke raziskave zemljišča med Porodnišnico in Župančičevo ulico bi morda lahko razjasnile to vprašanje.

3. IZKOPAVANJA MIHOVILA ABRAMIČA LETA 1937 NA NEKDANJH MINORITSKIH NJIVAH ZA MESTNIM POKOPALIŠČEM (*Sl. 1; 11-19; viri 1-5*)

Ravnico zahodno od Mestnega pokopališča, med potokom Grajeno in današnjo Volkmerjevo ulico, so v 19. st. prekrivale minoritske njive in vinogradi (*sl. 1*). V času prvih najdb in izkopavanj, konec 19. st., sta le tik ob severozahodnem delu pokopališkega zidu stali dve poslopji (Lačen Benedičič 1992, situacija leta 1880). Danes je celotno območje preoblikovano in pozidano z objekti Srednješolskega centra in gimnazije. Blagi vzpetini, ki sta omejevali zemljišče na severozahodu in jugovzhodu, nista več opazni. Na vzhodni leži Mestno pokopališče, na zahodni športna dvorana in igrišče. Vmes se je, ohranjeno kot več manjših in večjih skupin grobov, širilo zgodnje- in poznoantično grobišče.

Nepozidan je ostal le manjši predel v okljuku potoka Grajena. Prav tam, na robu grobišča, je

leta 1937 Mihovil Abramič razkril temelje razkošne rimske stavbe.

3.1 Zgodovina raziskav

Prva najdba s širšega območja je že pred letom 1818 odkrit velik, povsem ohranjen kamnit sarkofag z dvema skeletoma (Klemenc, Saria 1936, 42: št. 41). Našli so ga naključno, med rigolanjem. Domnevati smemo, da gre za najdbo *in situ*. Pridatki niso omenjeni, natančnejše lokacije nimamo. V inventarnih knjigah Pokrajinskega muzeja Ptuj ga nismo mogli izslediti (glej op. 34).

Konec leta 1898 in v začetku 1899 so na parc. št. 143 k. o. Krčevina, potekala izkopavanja ptujskega Muzejskega društva pod vodstvom Vincenza Kohauta (Kohaut 1901; Klemenc, Saria 1936, 42, pril.: 41; Smodič 1937c-e). Nimamo podatkov o velikosti takrat pregledanega zemljišča niti o natančni lokaciji (*sl. 1*: 5; *11*: 8; *12*: 8) ter načinu dela. Kohaut je spremljal izkope za nov, poskusni vinograd na Minoritskih njivah, za pokopališkim zidom. Ob tem so odkopali 159 žganih in 36 skeletnih grobov ter fragmentiran kamnit sarkofag, že drugi z Minoritskih njiv. Tudi zanj ožja lokacija ni znana. V inventarnih knjigah Pokrajinskega muzeja ga nismo mogli izslediti (glej op. 34).

Ne moremo več presoditi, ali sočasno najdeno zidovje predstavlja ostanke grobne arhitekture ali naselbinske gradbene ostanke. Podobno je z drobnimi najdbami. Lahko so naselbinske ali pa ostanki grobnih pridatkov (glej poglavje 3.5).

Leta 1937 je Muzejsko društvo ponovno raziskovalo zemljišče tik ob pokopališkem zidu. Tokrat je delo vodil odlični poznavalec Petovione, Mihovil Abramič, direktor državnega arheološkega muzeja v Splitu. V južnem delu raziskane terena je, na "obronku proti Grajeni", nedaleč od domnevne trase rimske ceste proti Savariji, razkril del večje rimske stavbe s hipokavstom (*sl. 1*: 4). V severnem delu izkopa, tik ob pokopališkem zidu, je našel grobove in med njimi skromne ostanke zgodnje- in poznoantičnega grobišča (*sl. 1*: 3).

Raziskave Minoritskih njiv so verjetno zadnje zabeleženo izkopavanje Mihovila Abramiča na območju Petovione.

Od sredine sedemdesetih let 20. st. so sledili obširni pregledi zemljišča in nato dolgotrajna izkopavanja ZVKD Maribor (med letoma 1974 in 1986 ter s prekinitvami vse do leta 2001). Nekdanjo minoritsko posest so v tem času postopoma pozidali in zemljišče komunalno uredili. Našli so številne ostanke prazgodovinskih grobišč in naselij ter ponovno dele zgodnje- in poznoantičnega

grobišča, tudi skupinico grobov iz časa preseljevanja ter različne rimske naselbinske ostanke ter dokaze obrtniških dejavnosti.²¹

3.2 Abramičeva izkopavanja leta 1937

Abramič, žal, ni objavil rezultatov svojih raziskav na Minoritskih njivah. K sreči je izšlo nekaj sprotnih, ne popolnoma identičnih slovenskih in nemških časopisnih člankov takratnega tajnika ptujskega Muzejskega društva in skrbnika muzejskih zbirk Antona Smodiča (Smodič 1937c-e). Omogočajo približen opis situacije. V teh poročilih sta objavljeni tudi edini (zelo podobni) ohranjeni fotografiji z območja rimske stavbe (id. 1937c, d). Dokumentirata polkrožni zid in pred njim ostanke hipokavsta (sl. 14).

Časopisna poročila navajajo, da so raziskave vzpodbudila že 40 let starejša odkritja antičnih grobov in zidovja. Mišljena so omenjena izkopavanja V. Kohauta leta 1898/99. Domnevati smemo, da so bile pred Abramičevimi posegi nekatere strukture že na površini dobro opazne. O tem poročata Smodič (Smodič 1937c, d) ter Saria (Klemenc, Saria 1936, 42: št. 41 - ob omembi izkopavanj 1898/99). Slednji navaja, da so po poročilih Viktorja Skrabarja na Minoritskih njivah naleteli na številne zidove, ki bi lahko dokazovali obstoj večjih stavb. Skrabar je kot velik poznavalec terena sodeloval tudi

Sl. 14: Ptuj, Minoritske njive (1937, Abramič). Rimska stavba, severna dvorana, polkrožni zid in hipokavst. Pogled proti zahodu. Po: Smodič 1937d. Pomanjšano.

Fig. 14: Ptuj, Minoritske njive (1937, Abramič). The Roman building, the northern hall, semicircular wall, and remains of the hypocaust system. View towards the west. From: Smodič 1937d. Reduced scale.

pri odmeri zemljišča za Abramičeve raziskave (Smodič 1937c). Kot izhodišče so določili jugovzhodni del takratne parc. št. 143 k. o. Krčevina.

Nedvomno je bilo izkopavanje na Minoritskih njivah del večje, premišljene in topografsko načrtovane akcije Muzejskega društva in sodelavcev.²² Hkrati z delom na Minoritskih njivah so na nasprotnem bregu Grajene, v sedlu med Panoramo in Grajskim gričem, prav tako ob domnevni rimski cesti, potekala velika izkopavanja Balduina Sarie, profesorja na ljubljanski univerzi.²³ Smodič obe

Sl. 13: Ptuj, izkopavanja na Minoritskih njivah (sl. 1: C): Sondri 1 in 2 (1937, Abramič - rimska stavba in grobovi) in druge najdbe v okolici. Abramič: A rimska stavba; B skeletni grobovi; C novodobno grobišče; D uničeni žgani grobovi; T1-2 izhodiščni točki Abramičevih meritev; N1-2 skeletna grobova s pridatki; N3 sarkofag. M. = 1:1.000. Vir: Podatki zemljiškega katastra © Geodetska uprava RS, stanje 2006. Arheološki podatki po: M. Abramič, skica [1937]; Lubšina Tušek 2004 (delni načrt); Podatkovna zbirka arheoloških najdišč Ptuj, Iza ZRC SAZU.

Fig. 13: Ptuj, the excavations at Minoritske njive (fig. 1: C): Trenches 1 and 2 (1937, Abramič - the Roman building and graves) and other finds in the vicinity. Abramič: A the Roman building, B inhumation graves, C the modern period cemetery, D destroyed inhumation graves, T1-2 Abramič's measuring points, N1-2 inhumation graves with grave goods; N3 sarcophagus. Scale = 1:1000. Source: Data from Land cadastre © The Surveying and Mapping Authority of the Republic of Slovenia, 2006. The archaeological data from: M. Abramič, sketch [1937]; Lubšina Tušek 2004 (partial plan); Database of the archaeological sites of Ptuj, Institute of Archaeology ZRC SAZU.

²¹ Vsa leta so izhajala poročila predvsem v reviji *Varstvo spomenikov* in v publikaciji *Letna poročila zavoda za varstvo kulturne dediščine Maribor*. Avtorji so: I. Mikl Curk, M. Strmčnik Gulič, I. Tušek, M. Lubšina Tušek. Zbrano bibliografijo do leta 1999 glej pri: Horvat et al. 2003, 153-154 op. 14, 17, 21 (prazgodovinske nadbe); 167 op. 193 (rimske naselbinske nadbe); 171 op. 238 (rimska grobišča); sl. 2; 5; 6; 14; 15: 21 (umestitev). Za najdbe, odkrite po letu 1999 (predvsem grobišče iz časa preseljevanja), glej op. 33 v tem članku (izkopavanje M. Lubšina Tušek na območju Šolskega centra).

²² Muzejsko društvo je takrat na višku svojega delovanja in vpeto v mednarodna dogajanja (Vomer Gojkovič, Kolar 1993, 16-17, 41-42). Sodeluje na primer pri izdelavi Arheološke karte Jugoslavije - specialnih listov arheoloških zemljevidov Mednarodne zveze akademij: nastaja zvezek Rogatec (Saria, Klemenc 1939). Zvezek Ptuj (Klemenc, Saria 1936), najpomembnejša stara topografska objava ptujskih arheoloških najdišč, pa je izšel že eno leto pred Abramičevimi izkopavanji (zato leta 1937 odkrite stavbe in grobov na Minoritskih njivah ne vključuje v svoj popis). Septembra 1937, takoj po končanem Abramičevem izkopavanju, je prav na Ptuj potekala mednarodna konferenca o projektu *Tabula Imperii Romani*, na kateri je M. Abramič tudi aktivno sodeloval.

²³ Tema študijskih izkopavanj arheološkega seminarja ljubljanske univerze je bilo arheološko raziskovanje Dravske banovine, prav z namenom, da pojasnijo nekaj važnih "topografskih vprašanj na ozemlju Poetovija", mišljen je potek rimske ceste proti Savariji (Saria 1938, 192-193; id. 1969, 143-144; Smodič 1937c). Saria se je skupaj z Abramičem, Skrabarjem in Klemencem aktivno udeležil omenjenega sestanka načrtovalcev *Tabulae Imperii Romani*. Vsi udeleženci konference pa so si raziskave na Panorami in na Minoritskih njivah tudi ogledali (Smodič 1937f).

akciji dosledno opisuje skupaj (Smodič 1937a-e; id. 1938). Da sta bili raziskavi topografsko načrtovani, priča dejstvo, da nista bili zgolj lokalno podprti in financirani (Muzejsko društvo ter grof Herberstein za Panoramo in minoritski konvent za Minoritske njive), ampak je terensko delo finančno izdatno podprla kraljeva banska uprava v Ljubljani (Smodič 1937c-d; Saria 1938).

Odkritje domnevnih term (tako so arhitekturo interpretirali zaradi polkrožne niše in hipokavsta, drugih značilnih kopaliških naprav Abramič ni našel) je v svojem času očitno pustilo močan vtis. Prvo veliko stavbo s kopališčem so na levem dravskem bregu našli že leta 1913, na Panorami.²⁴ Smodič je za to staro najdbo vedel (navaja jo v enem svojih časopisnih poročil z Minoritskih njiv), a vseeno poroča o leta 1937 odkriti Abramičevi stavbi kot o "vili rustiki .... s kopališčem ali termami, ki jih sedaj v takem obsegu iz starega Poetovia še niso odkopali" (Smodič 1937c-d).

Abramič rezultatov izkopavanj ni objavil. Najdbe so zavedene v Inventarni knjigi Pokrajinskega muzeja in zbrane v prvem katalogu ptujskih najdb (Mikl Curk 1976). Izkopavanje grobišča in arhitekture je nekajkrat lapidarno omenjeno.²⁵

3.3 Umestitev najdišča in opis izkopavanj

Terensko delo je trajalo od 16. do 28. avgusta leta 1937. Opis je povzet po treh Smodičevih obsežnejših časopisnih člankih (Smodič 1937c-e) in predvsem po Abramičevem načrtu - situacijski skici (*vir 2*; *sl. 15-17*), ki omogoča dokaj natančno umestitev v prostor. Dnevnik pa je ohranjen le fragmentarno - dve drobni skici zanimivih grobnih pridatkov sta premočno natančni (*vir 1*), da bi omogočali časovno opredelitev.

Ob zahodnem pokopališkem zidu je Abramič izkopal dve poskusni sondi (*sl. 1*: 3,4; 13). Prvotno sta bili zamišljeni kot dolga in ozka raziskovalna jarka na parcelah 143 (južni vogal), 144 (južni del), k. o. Krčevina. Danes so to deli parc. št.: 168/7 (južni vogal), 168/12 (južni krak), 171/5. Neodkriti del rimske stavbe pa sega vsaj še na parc. št. 607, vse k. o. Ptuj.

Izhodišči meritev sta dve še obstoječi točki: jugozahodni vogal obzidja Mestnega pokopališča (*sl. 13*: T1) ter pomožna točka - mesto, kjer se severozahodno obzidje zalomi (*sl. 13*: T2).

Sonda 1, "severni poizkusni rov", je potekala vzdolž južne polovice zahodnega pokopališkega obzidja, od katerega je bila oddaljena med 3,5 in 4,5 m. Načrtovana širina je znašala le en meter, globina ni sporočena. Glede na skico je sonda segala vse od križišča poti ob okljuku Grajene (danes cesta Ob Grajeni) s takratno potjo ob zahodnem pokopališkem zidu in tekla v ravni liniji približno 125 m daleč proti severovzhodu. Severni zaključek je bil nekaj metrov nad mestom, kjer se zahodni pokopališki zid zalomi. Med delom so sondo zaradi najdb na več mestih razširili, vendar je izkop ostal omejen le na sledenje zidov in grobov. Očitno so sondo 1 načrtno odmerili ob poti.

Sonda 2, "zahodni rov", je tekla pravokotno na severni del sonde 1.

3.3.1 Rimska stavba - sonda 1/1937, južni del

Na "obronku proti Grajeni", približno 7 m zahodno od zahodnega vogala pokopališča, so v sondi 1 naleteli na dobro ohranjen temelj iz rečnih oblic (severovzhodni vogal zidanega objekta). Zato je Abramič sondo na tistem mestu razširil proti zahodu in morda deloma tudi proti vzhodu, čez pot. Odkril je temelje večje rimske stavbe: dve dvorani in južno še začetek tretjega, neposredno navezanega prostora (*sl. 13*: A; 15).

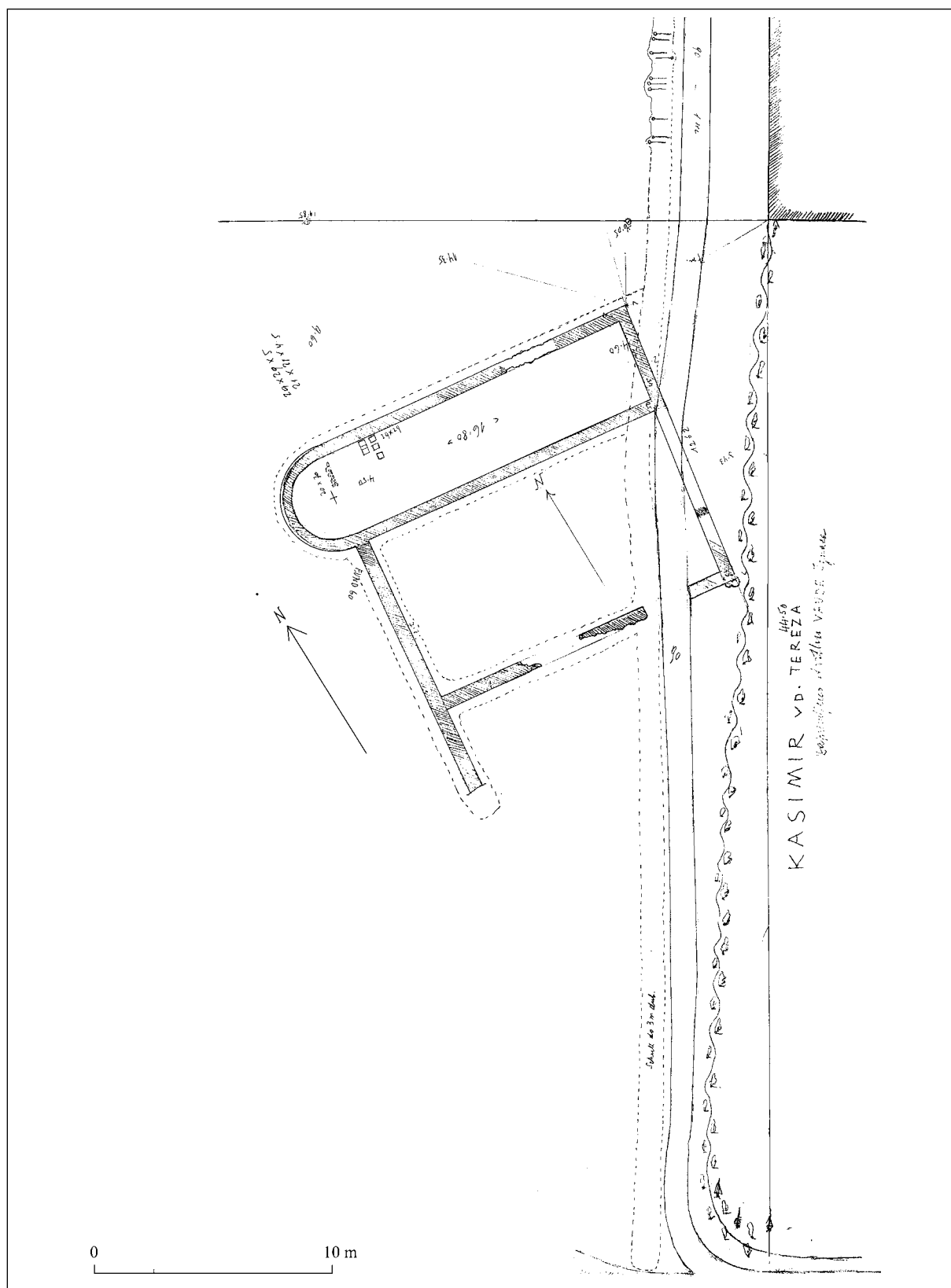
Stavba je orientirana približno v smeri vzhod-zahod (odklon je okoli 15° od severa). Temelji so široki 0,45-0,50 m.

Severno, domnevno končno krilo stavbe, predstavlja 16,8 m dolga in 4,6 m široka dvorana s polkrožnim zaključkom na zahodu. Polkrožna niša je oddeljena z 0,2 m širokim zidcem. Pred njo so na fotografijah in na skici vidni ostanki hipokavsta (*sl. 14*). Vhoda ali prehoda v sosednjo dvorano niso opazili.

Srednja dvorana je prostornejša (12,7 x 7,25 m). Temelje je na več mestih poškodovala pot ob pokopališču. Na drugi strani poti so izsledili tudi

²⁴ Izkopavanja B. Sarie in grofa Herbersteina leta 1913 v središču Petovione, tik pod vzhodnim vrhom Panorame (Saria 1922, 195-204, sl. 6; Klemenc, Saria 1936, 37: št. 28; Horvat et al. 2003, 164 op. 151, sl. 7: 6 [lokacija], sl. 11).

²⁵ Mikl Curk 1979, 309 (na prostoru blizu pokopališča omenja grobišče, ki ga je izkopal Kohaut 1898/99, ter "stavbe iz razvitega cesarskega časa", če smo besedilo pravilno razumeli), brez navedbe virov; Tomanič Jevremov 1985, 390 (omemba Kohautovih izkopavanj grobišča na Minoritskih njivah ter Abramičevega žganega in skeletnega grobišča za leto 1937. [Na istem mestu omenjena akcija B. Sarie za leto 1913, prav tako na Minoritskih njivah pa je napačna navedba, gre za njegovo izkopavanje na Panorami]); Žižek 1992, 150 (omemba, da Zgodovinski arhiv na Ptuj hrani račun za M. Abramiča, "ki je izkopaval na minoritskih njivah za mestnim pokopališčem, kjer je našel temelje rimske vile in poznoantično grobišče"); Vomer Gojkovič, Kolar 1993, 42 ("Dr. Abramič je odkril poleti 1937 na minoritskih njivah za mestnim pokopališčem poznorimsko grobišče in kopališče rimske podeželske vile"), brez navedbe vira; Lubšina Tušek 2004, 74 op. 2 (omemba izkopavanja 1937).

Sl. 15: Ptuj, Minoritske njive. M. Abramić, skica [1937]. Izsek: leva polovica skice. Sonda 1 z rimsko stavbo. Pomanjšano na M. = 1:250. (Arhiv AM Split).

Fig. 15: Ptuj, Minoritske njive. M. Abramić, sketch [1937]. Section: the left half of the sketch. Trench 1 with the Roman building. Scale reduced to 1:250. (Arheološki muzej Split).

jugovzhodni vogal prostora, ki je segal natančno do žive meje na robu parcele. Verjetno zato na tem mestu niso iskali nadaljevanja v tretji prostor.

Tretji prostor, južno dvorano, so uspeli z izkopom samo nakazati. Dolžina je enaka kot pri srednji dvorani, odkopana širina najmanj 3,5 m. Zahodni zid je v nadaljevanju poškodovan in tam so razširjeni izkop zaključili. Južni zid bi morali zadeti v sondi proti Grajeni. To se očitno ni zgodilo. Deset metrov južno od temeljev je na skici v sondi opomba avtorja, da je na tistem mestu segala ruševina (ali grušč) v globino treh (!) metrov. Vsekakor je moral vsaj predvideni jugovzhodni vogal stavbe ležati že na današnji parceli 607 (blizu sredine meje med parc. št. 168/12 in 607 k. o. Ptuj).

Po fotografiji sklepamo, da so sledili predvsem zidovju, ki je bilo malo več kot 0,5 m pod površino, in da je izkop vsaj deloma posegel tudi v notranjost objekta. Tako ekstremne globine kot na omenjenem mestu v skrajnem južnem delu sonde 1 drugje verjetno niso dosegli.

Najdbe z območja stavbe predstavljajo gradbeni ostanki v zvezi s hipokavstom: opeke stebričkov, nekaj so jih našli *in situ*, ter tubuli z železnimi žebli (v obliki črke "T") za pritrjevanje. Na tubulih so bili ostanki poslikanega ometa - linearna zeleno-bela poslikava na rdečem ozadju. Razen teh konkretnih navedb je Smodičev opis le splošen, očitno povzet po razlagi delovanja hipokavsta v Abramičevem Vodniku po ptujskem muzeju (Abramič 1925, 64-66).

Edina najdba (ali morda skupina najdb?), ki je poleg omenjenih gradbenih ostankov še natančno locirana na ožje območje stavbe, je (sicer nepojasnjena) najdba "Fund 60" na Abramičevi skici (sl. 15). Zabeležena je zunaj, tik ob zahodnem zidu srednje dvorane. V inventarni knjigi ni zavedena.

Po Smodiču je M. Abramič stavbo datiral v 2. in 3. st. ter jo interpretiral kot terme oz. kopališče bogate rimske podeželske vile.

3.3.2 Skeletni grobovi - sonda 1/1937, srednji del

Smodičeva poročila omenjajo skeletne grobove v srednjem delu sonde (sl. 13: B,C), enako situacijo kažeta Abramičev dnevnik in skica (sl. 16). Globin izkopa tudi za srednji del sonde ne poznamo, široka pa je bila komaj kaj več kot meter, zato so jo morali skoraj pri vsakem grobu (vsi so namreč ležali pravokotno čez sondo) vsaj malo razširiti.

Več podatkov dobimo na skici. Grobovi so razporejeni v dolžini 30 m, v dveh vzporednih, tesno skupaj ležečih vrstah, vzdolž poti ob pokopališkem zidu. Vse skelete iz vzhodne, daljše in bolj

zapolnjene vrste, tik ob poti, so zajeli v prvotno načrtani sondi. Začetek vrste je približno v višini zahodnega vogala pokopališkega zidu (6-7 m od vogala rimske stavbe). Usmerjeni so bili večinoma proti jugovzhodu (po Smodiču proti vzhodu in zahodu). Vsakič, ko so naleteli na skelet, ki je segal izven vrste oz. zahodne stene sonde, so jarek dodatno (a le strogo ob skeletu) razširili. Tako so zajeli še zahodno vrsto grobov, ki pa je krajša. Začne se šele 20 m severno od vogala pokopališkega zidu in sega le nekaj metrov dlje od konca vzhodne linije. Grobovi zahodne vrste so brez izjeme usmerjeni proti jugovzhodu.

V Smodičevih poročilih ni nikakršnega pojasnila o stratigrafskem odnosu med obema vrstama pokopov. Grobove pa so kronološko vendarle razdelili v dve skupini. V prvi skupini so poznoantični grobovi (iz vzhodne in zahodne vrste), ki so, razen dveh, vsi brez pridakov. Drugo kronološko skupino predstavljajo bistveno mlajši pokopi, z začetka 19. st., vsi iz južnega dela vzhodne vrste.

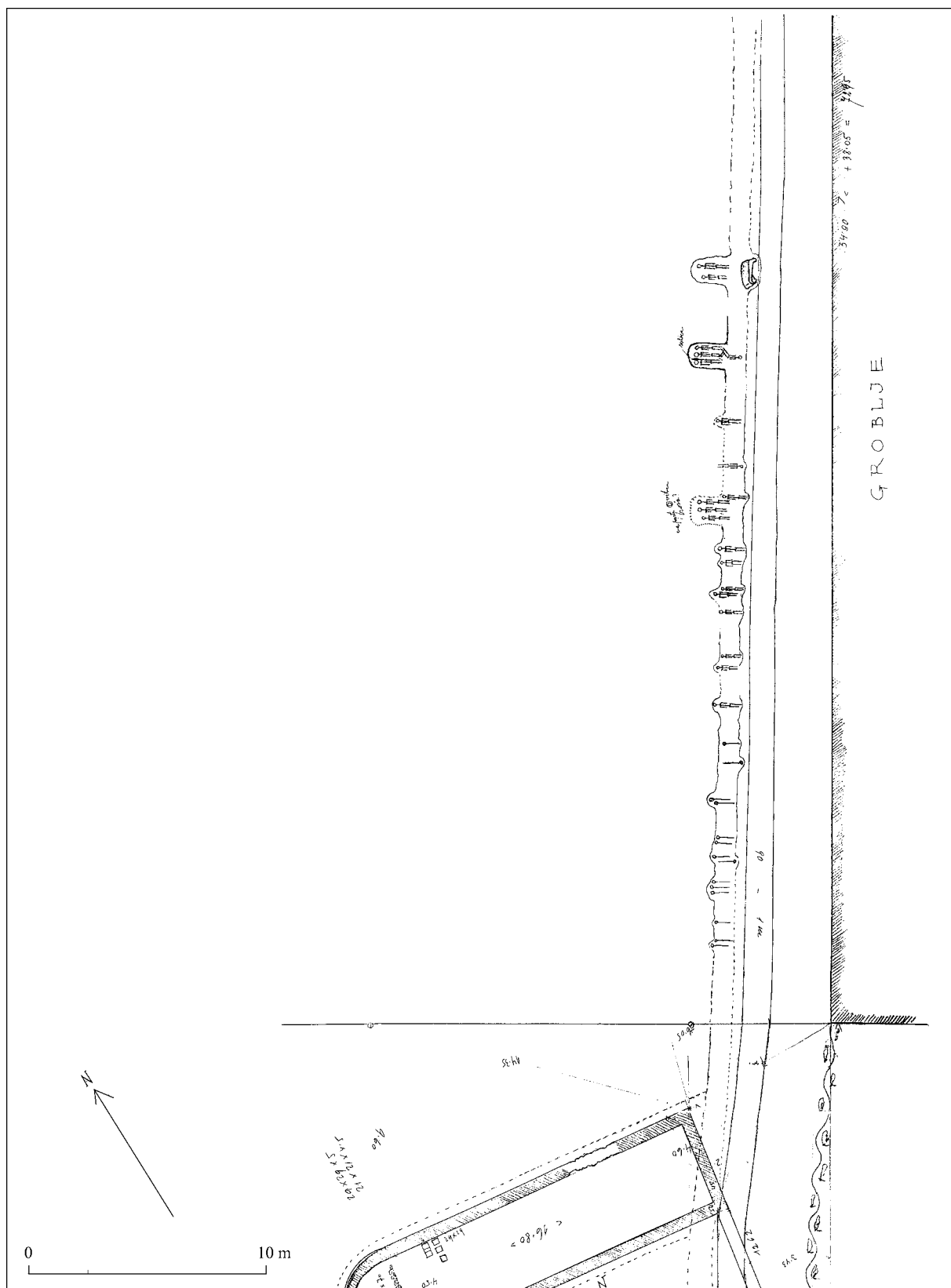
Poznoantični grobovi (sl. 13: B):

Natančno število domnevno poznoantičnih grobov ni znano, poročilo navaja, da jih je bilo "mnogo", narisanih je 20 (12 v vzhodni in 8 v zahodni vrsti). Vsi so narisani shematično, z rokami ob telesu (v vzhodni vrsti eden s skrčenimi nogami). Oba pokopa s pridatki sta vrisana v skupini s še po dvema skeletoma v drugi, zahodni vrsti. Pri enem skeletu je bil po Smodiču "skromen prstan na prstancu in preprost bronast obesek", ob eni lobanji pa "železna sulica". Po Abramičevih opombah v dnevniku in na skici pa pri enem skeletu prstan na prstu ("vitica") in "broša" (sl. 13: N1; 16; 18) ter "sulica med dvema lobanjama" (sl. 13: N2; 16; 18). Hkrati Smodič omenja še nekaj fragmentov velikega, očitno neokrašenega sarkofaga iz peščenjaka ("ogromnega sarkofaga iz barbarskega marmorja"), do takrat že tretjega z Minoritskih njiv, natančne lokacije nimamo. Morda je sarkofag označen na skici tik ob poti, na severnem koncu vzhodne vrste grobov (sl. 13: N3; 16)?

Grobove prve skupine so glede na sarkofag, omenjene pridatke in predvsem zaradi očitnega pomanjkanja le-teh datirali v "najkasnejšo rimsko dobo" (Smodič 1937c-e), oz. v čas "preseljevanja" (id. 1937e).

Mlajši pokopi (z začetka 19. st.) (sl. 13: C):

V poročilih ni razviden odnos domnevno poznoantičnih grobov do druge skupine, do mlajših pokopov ("novejša okostja"), ki so po Smodiču ležali v "južnem delu" poskusnega rova. (Verjetno misli, da so najmlajši ležali južneje od starejših?). So

Sl. 16: Ptuj, Minoritske njive. M. Abramić, skica [1937]. Izsek: desna (spodnja) polovica skice. Sonda 1 z grobovi (in pridatki). Pomanjšano na M. = 1:250. (Arhiv AM Split).

Fig. 16: Ptuj, Minoritske njive. M. Abramić, sketch [1937]. Section: the right (lower) half of the sketch. Trench 1 with graves (and the grave goods). Scale reduced to 1:250. (Arheološki muzej Split).

izključno v vzhodni vrsti, usmerjeni pa enako kot poznoantični grobovi, proti jugovzhodu (z eno izjemo z obratno usmeritvijo).

Na skici se mlajša skupina (14 skeletov) v vzhodni vrsti od prve, "poznoantične" skupine pokopov, verjetno razlikuje tako, da so mlajša okostja v celoti narisana še bolj shematično, brez okončin (sl. 16). Po opisu je bilo v vsaki grobni jami najmanj 4 do 6 skeletov (na skici to ni razvidno), brez posebne reda. Določili so jim starost približno 100 let. Po novčni najdbi ("avstrijski novci iz Napoleonevega časa") ter drugih sledih (npr. obdukcija) gre za vojaško grobišče iz okoli 1800 (Smodič 1937e).

Očitna lega neposredno ob takratni poti in izsledki zadnjih izkopavanj Marije Lubšina Tušek²⁶ morda nakazujejo, da večina na skici vrisanih skeletov brez pridatkov (celotna vzhodna skupina, ne samo njena južna grupa) ni nujno poznoantična, morda gre vendarle tudi za mlajše, novodobne pokope, strogo vezane na sočasno pot oz. pokopališče samo.

3.3.3 Uničeni grobovi, žgani grobovi, gradbeni ostanki - sonda 1/1937, severni del

Smodič poroča o ostankih številnih "pepelnatih grobov" s fragmenti različnih posod (Smodič 1937c, e). Ni znano, kje natančno v severnem delu sonde 1 (sl. 13: D) so odkrili žgane grobove. Nimamo opisa niti števila, na situacijski skici niso označeni. Odnos med žganimi in (domnevno) izključno v srednjem delu sonde ležečimi skeletnimi pokopi tako ostaja nepojasnen.

Abramič v dnevniku piše, da je severni rov (verjetno misli najsevernejši del sonde 1) brez rezultatov, ker je bilo tam že predhodno rigolano (navaja izkopavanja Kohauta 1998/99) in so zato našli le ostanke grobov, "lakrimarije", keramiko in tri novce iz 1.-4. st. ter gradbene ostanke. Druhih podatkov nimamo (vir 1; sl. 18).

Ali je Smodič na koncu svojih časopisnih poročil drobne najdbe opisoval skupaj za celo sondo 1 ali pa je vendarle mislil bolj konkretno, le na območje rimske stavbe, ni dovolj jasno. Bolj verjetno se zdi, da je na stavbo vezan predvsem tisti del, kjer opisuje gradbene ostanke (glej poglavje 3.3.1). Vse, kar našteje za tem, je morda izbor iz severnega in srednjega dela sonde: veliko lončenine, tudi "rdeča" in "črna" sigilata (krožniki, skodelice in drugo posodje), rimski novci, ki začno s 1. st. n. št., najštevilnejši pa so (po Smodiču) iz Konstantinove dobe. Potemtakem je Abramič naletel

na ostanke močno uničenega zgodnje- in poznoantičnega grobišča, morda so bile vmes celo prazgodovinske najdbe (kasneje so bile odkrite v neposredni bližini, glej poglavje 3.4).

3.3.4 Sonda 2/1937 (brez pomembnejših rezultatov)

59 m dolga in verjetno le meter široka sonda 2 (sl. 13) je potekala v smeri jugovzhod-severozahod, pravokotno na sondo 1. Stikali sta se blizu severnega konca sonde 1, kjer se pokopališko obzidje zalomi (sl. 13: T2). Po opombi na Abramičevi skici in v dnevniku je bila arheološko negativna, "brez zidov in skeletov" (vir 1-2; sl. 17; 18), oziroma so bile najdbe v njej, po Smodiču, skromne.

Tako morda smemo sklepati, da je bilo grobišče proti zahodu vsaj manj strnjeno.

3.4 Prekrivanje Abramičevih raziskav z drugimi zahodno od Mestnega pokopališča

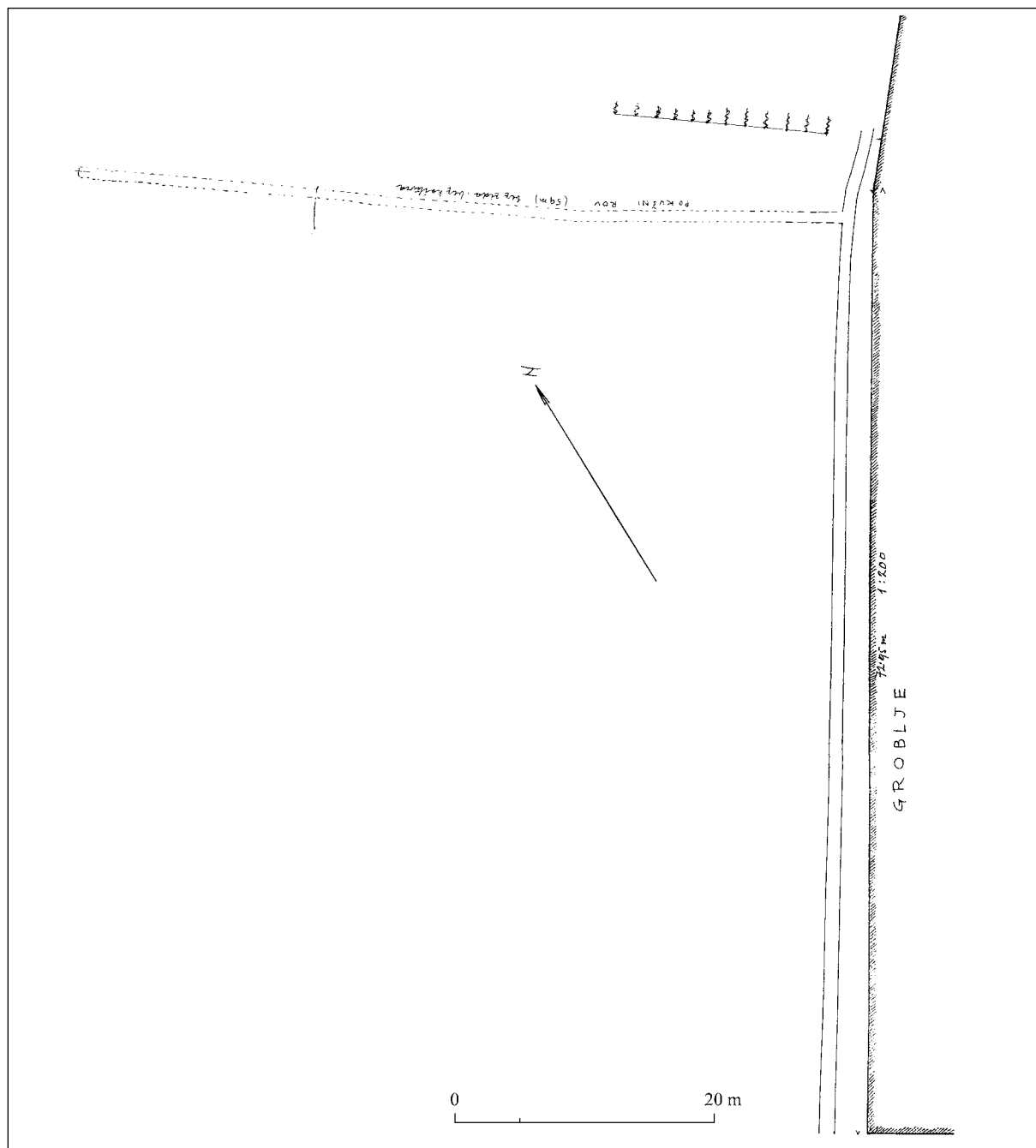
3.4.1 Rimska stavba - južni del Abramičevega izkopa

Na območju južne tretjine Abramičeve sonde 1/1937 pozneje ne beležimo nikakršnih gradbenih ali drugih večjih arheoloških posegov. Danes so tam še vedno samo vrtovi.

V. Kohaut, ki je kopal severno, tik zraven, je v poročilu poudaril odkritje cel meter širokega zidu (Kohaut 1901), za katerega izrecno navaja, da je tekel neposredno od pokopališkega obzidja, z njim oklepal kot 60° (natančnejša lega in usmeritev žal nista zabeleženi) in se izgubljal v vinogradu. Opazil je celo več obzidanih prostorov, vendar ne pove ničesar o legi in odnosu teh prostorov do omenjenega zidu ali sočasno odkritega grobišča. Zaradi velike debeline omenjenega Kohautovega zidu ne moremo enačiti s katerim od kasneje odkritih Abramičevih temeljev rimske stavbe. Če bi Kohautov zid z zahodnim pokopališkim obzidjem oklepal kot 60° proti jugu, pa bi bila vsaj usmeritev ustrezna usmeritvi (verjetno le malo bolj južno ležeče) Abramičeve stavbe.

Manjših posegov v teren v neposredni okolici, povezanih predvsem s komunalnim urejanjem, pa se je zvrstilo kar nekaj. Vsi kažejo na intenzivno poselitev zemljišča med razkošno stavbo in domnevim prehodom čez Grajeno.

²⁶ Izkopavanja M. Lubšina Tušek (ZVKD Maribor) tik ob pokopališkem obzidju v letih 2000 in 2001. Glej op. 21 in 33.

Sl. 17: Ptuj, Minoritske njive 1937. M. Abramič, skica [1937]. Izsek: desna (zgornja) polovica skice. Negativna sonda 2. Pomanjšano na M. = 1:500. (Arhiv AM Split).

Fig. 17: Ptuj, Minoritske njive 1937. M. Abramič, sketch [1937]. Section: the right (upper) half of the sketch. The sterile trench 2. Scale reduced to 1:500. (Arheološki muzej Split).

Leta 1979 je Ivan Tušek²⁷ odkril traso rimske ceste proti Savariji, odsek vzhodno od Grajene,²⁸ in ob njej še ostanke temeljev rimske hiše (Tušek 1979, 30-31; id. 1984b, 230). Možno je, da so ponovno naleteli na del identične stavbe kot leta 1937 (vendar

bolj južno, stavba bi bila v tem primeru veliko večja kot kaže Abramičev izkopani del) ali pa gre za drug objekt v neposredni bližini. Žal niti cesta pred in po prečkanju Grajene niti vogal stavbe, odkrite leta 1979, v poročilih nista umeščena v prostor.

²⁷ Zaščitni izkop ZVKD Maribor na trasi kolektorja (ob Grajeni do naselja Bratov Reš).

²⁸ Horvat et al. 2003, 166 op. 180, 181; sl. 5, 15.

PTUJ, iskopine na Minoritskim njivah št. 16.-28. VIII. 37
 otprilike 6-8 m dužine, najbolj gajster iz Majovine i Titih. Franc.
 Slovini niso bez rezultata. Vadi je bilo iz grobov ali rešene
 (Kohaut 1898, 99). Ostaci grobov (skeletentoriji, keramika
 3 kovane nože (I-IV stolj.) i gost. materijal.
 oster kostur, skoro rvi bez predmeta, izmista 2 lubnice
 sulice, jedna brončana nitica na prstu i neki bronč. nakit
 nije još očišćeno.

Sl. 18: M. Abramić, *Dnevnik*, 1937. Ptuj, Minoritske njive. Skica železne sulice in prstana iz skeletnih grobov. Pomanjšano. (Arheološki muzej Split).

Fig. 18: M. Abramić, *Dnevnik*, 1937. Ptuj, Minoritske njive. Sketch of an iron spearhead and a ring from inhumation graves. Reduced scale. (Arheološki muzej Split).

Ožje območje Abramičeve stavbe je sekal še izkop za vodovod leta 1982 (Tušek 1982, 65-66; id. 1984a, 240-241; id. 1984b, 225-231).²⁹ Pri tem so nekaj deset metrov severno (ali severozahodno?) od Abramičeve stavbe našli iz kamna in opeke zidano apnenico, zatrpáno z razbitimi rimskimi spomeniki in obdelanimi kamni. Avtor apnenico datira v poznorimski čas (Tušek 1984a, 231).

Spomladi 1983 je I. Tušek ponovno nadziral izkop jarka čez območje zahodno od pokopališkega obzidja in proti Grajeni. Plasti z arheološkimi ostanki takrat niso zasledili (Tušek 1983a, 59; id. 1984c, 251).³⁰

Drugo apnenico v bližini je našla M. Lubšina Tušek v južnem delu izkopa leta 2001 (Lubšina Tušek 2004, 76-78, sl. na str. 77 in 78).³¹ Še bolj južno, na samo območje Abramičevega izkopa pa verjetno niso posegli (prim. situacijo na sl. 13). Opuščena rimska peč za žganje apna oz. ostanki njene krožne konstrukcije so bili sekundarno porabljeni kot grobnica. Grobni pridatki (orožje, pasna garnitura in nakit) ter umetno preoblikovana lobanja v ruševine pokopanega mlajšega moškega uvrščajo med pripadnike hunskega plemena v sredino 5. st. (Lubšina Tušek 2004, 77-78). Nedvomno je povezan z omenjeno skupinico pokopov iz časov preseljevanja v bližini (glej poglavje 3.4.2) in v ta-

kem kontekstu moramo razumeti tudi grobova s pridatki (predvsem železno sulico), ki ju je nedaleč stran, leta 1937, odkril Abramić.

3.4.2 Grobišče - severni in srednji del Abramičevega izkopa

V sondi 2/1937 Abramić ni našel grobov. V severnem delu sonde 1/1937 pa so ugotovili uničene žgane grobove.

Zahodni in severni del izkopa se najbolj približata in verjetno prekrivata z jugovzhodnim delom območja predhodnih Kohautovih izkopavanj³² (prim. sl. 1: 3,5), ko so sledili zidovju in našli številne žgane in skeletne grobove (glej poglavje 3.1).

V srednjem delu sonde 1/1937 so grobove uničili mlajši, novodobni pokopi ob pokopališkem zidu (nekateri z začetka 19. st.).

Obširne in dolgotrajne raziskave ZVKD Maribor (1973-1985) za Srednješolski center, na zemljišču nekdanjih Minoritskih njiv (glej op. 21), so se na jugovzhodu sicer povsem približale območju Abramičevega izkopa, nikjer pa niso posegle prav na leta 1937 raziskan teren.

Samo zadnje raziskave M. Lubšina Tušek (Gim-

²⁹ Izkopavanja I. Tuška (ZVKD Maribor), vodovod leta 1982 - Srednješolski center, vodovod proti Grajeni. Lokacija, žal ni dovolj natančna: Tušek 1984b, 225-231 in lokacijska skica na str. 226; neobjavljen načrt Marije Lubšina Tušek za Srednješolski center (hrani ZVKD Maribor); Horvat et al. 2003, sl. 14.

³⁰ Povezovalni vodovod Rabelčja vas-Cesta Olge Meglič. Potekal je čez parkirišče za Srednješolski center pa vse do dviga terena nad potokom Grajena in še naprej.

³¹ Za časopisne objave glej op. 33.

³² Kohaut je spremljal zemeljska dela za nov, poskusni vinograd na Minoritskih njivah, za pokopališkim zidom. Tudi na Abramičevi skici je severno od sonde 2 in od zaključka sonde 1 označen vinograd (sl. 17).

nazija - parkirišče, 2000 in 2001)³³ se deloma stikajo, deloma verjetno celo prekrivajo z Abramičevimi. Prekrivajo severozahodno polovico Abramičeve sonde 2/1937 (sl. 13). Lokaciji srednjega dela sonde 1/1937 in jugovzhodnega vogala izkopa leta 2001 sta si po približni rekonstrukciji s pomočjo delno objavljenega načrta (Lubšina Tušek 2004, 73) precej blizu. M. Lubšina Tušek je v celem izkopu zabeležila močne prazgodovinske naselbinske ostanke iz različnih obdobij, našli pa so tudi grobove, predvsem poznoantične. Manjša skupina grobov iz časa preseljevanja ni daleč od Abramičevih poznoantičnih grobov s pridatki (sl. 13: N1-2). Ob pokopališkem obzidju je M. Lubšina Tušek (podobno kot Abramič, ki je našel vojaške grobove z začetka 19. st.) naletela na grobišče iz druge svetovne vojne.

3.5 Kohautove in Abramičeve najdbe ter datacija

Najdbe z Minoritskih njiv hrani Pokrajinski muzej na Ptuj. Skupaj, Kohautove in Abramičeve, so zbrane v prvem katalogu drobnih predmetov z območja antične Petovione (Mikl Curk 1976, 57: 15 in katalog).

Identifikacija predmetov v muzeju še poteka.³⁴

V katalogu so z risbo predstavljeni le posamični predmeti, večinoma Kohautovo gradivo, zato natančnejša analiza in ožja datacija inventarja trenutno nista možni (Mikl Curk 1976, t. 1: 14; t. 7: 9; t. 8: 11,13,14; t. 12: 8,12,27; t. 18: 10).

Izbor Kohautovih najdb kaže bolj na zgodnjo rimsko dobo:

- *Kroglasta steklenica* (sl. 19: 1) z brušenimi pasovi na ostenju (prim. Lazar 2003, 139, sl. 41 - tip 6.2.1).

- *Volutna oljenka* (sl. 19: 2) z oglatim noskom (prim. Istenič 1999, 160-165).

- *Enoročajni vrč* (sl. 19: 5) z nizko ležečim trebuhom (najbližje tipu VE 9, Istenič 1999, 121-124, sl. 105).

- *Sigilatna skodelica* (sl. 19: 6) je opredeljena kot srednje- ali vzhodnogalska (Curk 1969, 36: 284).

- *Kalup za slavnostne kolače* (sl. 20) je edina najdba, ki sega od konca 2. in vse do začetka 4. st. (glej poglavje 3.5.1).

Podobno sliko kažejo Abramičeve najdbe iz kataloga (narisani so le nekateri žigi z opek in z ustja amfore, drugi predmeti so samo opisani):

³³ Izkopavanje M. Lubšina Tušek (ZVKD Maribor) na območju Šolskega centra (Gimnazija, parkirišče) leta 2000 in 2001. Razen posamičnih omemb v časopisih (A. Pajnkhiher Prem, Arheološka izkopavanja, *Mariborčan. Magazin za Štajersko, Koroško in Pomurje* 6/61, 2000, Maribor [predvsem grobovi iz časa preseljevanja]) še neobjavljeno. Prazgodovinske najdbe: Lubšina Tušek 2004, 73-79, načrt na str. 73. Antične najdbe: neobjavljeno. Poznoantične najdbe (grobovi iz časa preseljevanja): Lubšina Tušek 2004, 76-78. Novodobne najdbe: neobjavljeno.

³⁴ Po mnenju Mojce Vomer Gojkovič (PM Ptuj) vsega gradiva po inventarnih knjigah ne bo več možno identificirati. Še posebej to velja za kamnito gradivo in gradbeni material, pa tudi novčne najdbe, verjetno so nekateri predmeti med inventarjem brez ožjih najdiščnih podatkov.

Zbrani podatki o inventarju:

V Inventarni knjigi PM Ptuj in katalogu (Mikl Curk 1976 [seznam najdb velja skupaj za Kohauta in Abramiča, v kataloškem delu se izkopavanji ponekod razlikujeta po letnici, Kohaut ni omenjen]) navedene najdbe:

- *Kohautova izkopavanja leta 1898/99 - inv. št. 204* - volutna oljenka, z reliefom leva (Mikl Curk 1976, t. 18: 10) - (sl. 19: 2); 290 - pečatna oljenka; 451 - pečatna oljenka; 472 - reliefna oljenka; 454 (napaka); 594 - sigilatna skodelica (ib., t. 7: 9; Curk 1969, 36: 284) - (sl. 19: 6); 704 - čaša (ib., t. 12: 08) - (sl. 19: 4); 1219 - čaša gubanka z glazuro (Mikl Curk 1976, t. 12: 12) - (sl. 19: 3); 1254 - kroglasta steklenica z vrezanim okrasom na trupu (ib., t. 1: 14) - (sl. 19: 1); 1456 - krožnik; 2335 - skodelica/čaša; 2825 (napaka); 2826 - vrč; 2879 - vrč (ib., t. 8: 27) - (sl. 19: 5); 7615-7703 (napaka, drugo najdišče); 1117 - model za krašenje kolačev (Kohaut 1901; Klemenc; Smodič 1937c-e) - (sl. 20) [po inventarni knjigi brez najdišča].

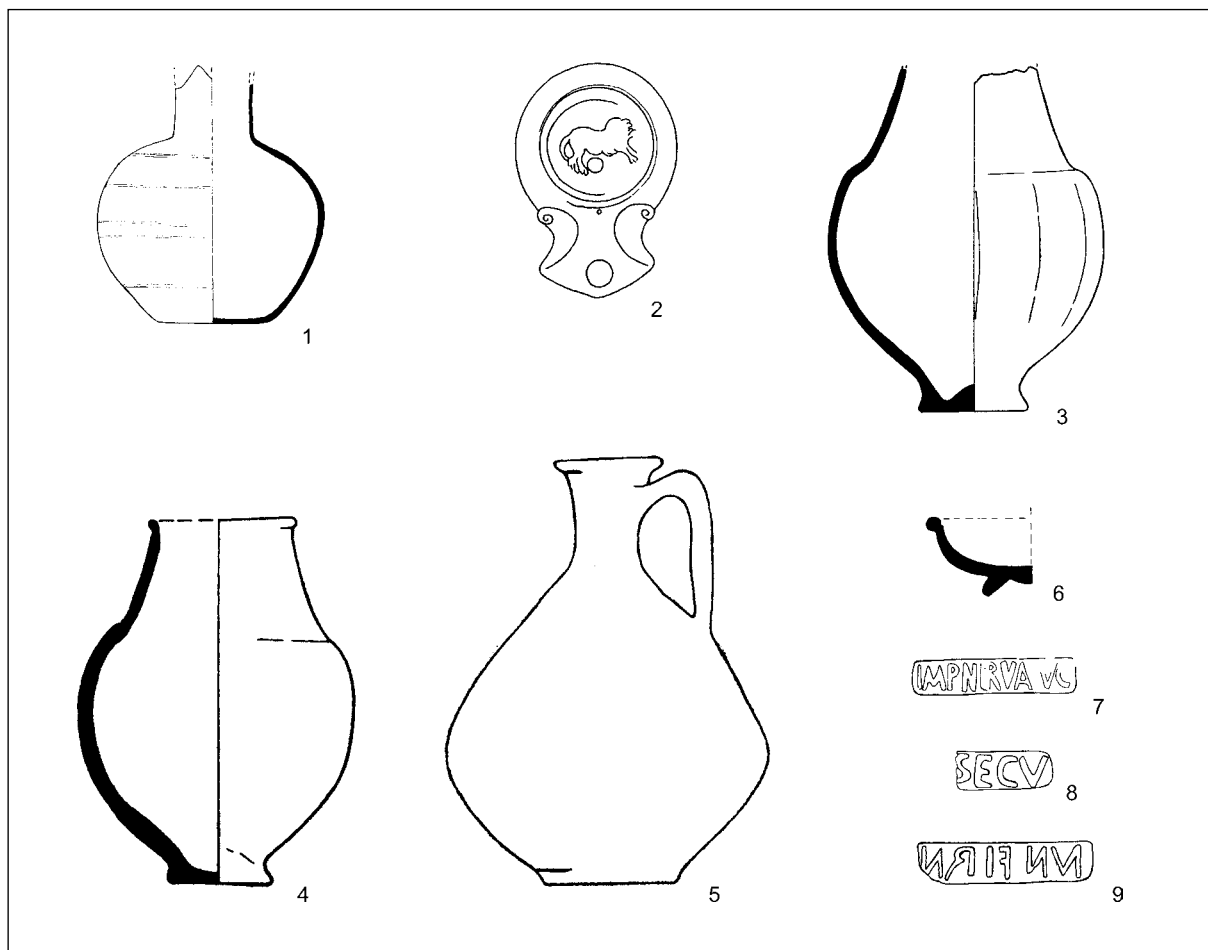
- *Abramičeva izkopavanja leta 1937 - inv. št. 7536-7540* - lobanje; 7541 - lonec z izvihanim ustjem; 7542 - opeka; 7543-7598 - fragmenti različnih keramičnih posod; 7599-7605 - fragmenti različnih sigilatnih posod; 7606-7607 - železna žeblija; 7608 - opeka z žigom IVN FIRM (Mikl Curk 1976, t. 8: 13) - (sl. 19: 9); 7609 - opeka z žigom VF; 7610 - opeka z žigom SECV (Mikl Curk 1976, t. 8: 11) - (sl. 19: 8); 7611 - lijakasto ustje amfore z žigom IMPNERVAEAVG (Mikl Curk 1976, t. 8: 14) - (sl. 19: 7); 7612-7614 - stenski omet z rdečo in zeleno poslikavo.

V objavah (Kohaut 1901; Smodič 1937c-e) ter arhivskih virih navedene najdbe:

- *Kohautova izkopavanja leta 1898/99 - drobne najdbe* - lončenina, nakit, kalup za reliefno posodo (pravilno: za kolače, glej nižje), maska iz keramike, figuralno okrašena pečnica; *gradbeni ostanke* - deli stebrov, različna opeka, kamnite plošče/domnevno tlak; *novčne najdbe* - po dokumentu iz arhiva PM Ptuj (popis na Ptuj in v okolici najdenih rimskih novcev [vir 6]) so leta 1898/99 pri skeletu (ali skeletih?) našli skupaj 30 novcev, od tega 22 Konstantinovih, veliko med njimi srebrnih.

V inventarni knjigi in katalogu so zabeleženi izključno keramični izdelki (manjkata maska in pečnica, kalup je brez najdišča), nakita nismo zasledili. Enako velja za gradbene ostanke, sarkofag, pa tudi novčne najdbe, ki med ptujskim inventarjem niso identificirane (ustni podatek Alenke Miškec, Numizmatični kabinet Narodnega muzeja Slovenije).

- *Abramičeva izkopavanja leta 1937* - najdbe, ki v inventarnih knjigah in v katalogu niso zabeležene - "lakrimariji" iz uničenih žganih grobov, sarkofag, železna sulica (iz skeletnega groba), bronast prstan (iz skeletnega groba), bronast obesek (iz skeletnega groba), fragmentiran sarkofag iz apnenca (z območja grobišča), "najdba 60" (z območja stavbe), novčne najdbe, "avstrijski novci iz Napoleonovega časa".

Sl. 19: Ptuj, Minoritske njive, najdbe (PM Ptuj). 1-5 (1889/90, Kohaut); 6-9 (1937, Abramič). Po: Mikl Curk 1976. Vse keramika. M. 1,2,4,6-9 = 1:2; 3,5 = 1:4.

Fig. 19: Ptuj, Minoritske njive, finds (Pokrajinski muzej Ptuj). 1-5 (1889/90, Kohaut); 6-9 (1937, Abramič). From: Mikl Curk 1976. Pottery. Scale 1,2,4,6-9 = 1:2; 3,5 = 1:4; 7.

- *Opeka*: z žigom IVN FIRM = M(arci) IVN(i) FIRM(ini) je izdelek civilne petovionske delavnice, ki je delovala v zadnjih desetletjih 2. ali najkasneje v začetku 3. st. (sl. 19: 9). Izdelek civilne petovionske delavnice je tudi opeka (sl. 19: 8) z žigom SECV = L(uci) OCT(avi) SECV(ndi ali -ndiani) (prim. Istenič 1999, 197-198; Lovenjak 2004).

- *Amfora* (sl. 19: 7) na lijakastem ustju nosi imperialni žig IMPNERVAE AVG = IMP(eratoris) NERVAE AVG(usti) (Bezeczky 1987, 56: 84, t. 4: 84). Gre za amforo Dressel 6B iz istrske cesarske lončarske delavnice. S pečatom je amfora datirana na konec 1. st. Ena izmed poti, po kateri so v teh amforah tovorili olje v Panonijo, je nakazana prav čez Petoviono (Bezeczky l. c.; Starac 1997, 148-150; Marion, Starac 2001, 109-110, sl. 25). Med objavljenimi amforami Dr. 6B z območja Petovione je amfora z Minoritskih njiv edina z žigom Nerve (prim. Bezeczky 1987, 55-57, t. 4-6; Kelemen 1987, 36: 25). V Panoniji tudi sicer niso pogoste.

Po Smodičevem časopisnem poročilu je M. Abramič stavbo na Minoritskih njivah datiral v 2. in 3. st. ter jo interpretiral kot terme oz. kopališče bogate rimske podeželske vile (glej poglavje 3.3.1).

Žganih grobov ni posebej obravnaval, skeletne pa je opredelil kot poznoantične oz. iz časa preseljevanja (glej poglavje 3.3.2). Grobni pridatki, ki bi edini zanesljivo potrjevali takšno datacijo vsaj dela skeletnega grobišča (sulica, prstan in obesek), v inventarni knjigi niso zavedeni (?) in datacija ostaja nepreverjena.

Najmlajše pokope je Abramič pripisal vojaškemu grobišču iz časa okoli leta 1800 (glej poglavje 3.3.2).

3.5.1 Kalup za kolače

Med lončarskimi izdelki, ki v inventarni knjigi Pokrajinskega muzeja nimajo najdiščnih podatkov,

Sl. 20: Ptuj, Minoritske njive, identificirana najdba (PM Ptuj, inv. št. R 1117). Kalup (1889/90, Kohaut). Po: Abramič 1925. M. = pribli. 1:2,5.

Fig. 20: Ptuj, Minoritske njive, identified find (Pokrajinski muzej Ptuj, Inv. no. R 1117). Mould (1889/90, Kohaut). From: Abramič 1925. Scale = app. 1:2,5.

smo uspeli identificirati keramični kalup (sl. 20) z negativnim reliefom (inv. št. R 1117) - model za krašenje slavnostnih kolačev (*crustula*).³⁵ Kalup je nedvomno del inventarja Kohautovih izkopavanj na Minoritskih njivah leta 1898/99. Kohaut ga v poročilu opiše kot matrico v obliki medalje s premerom 9 cm. V sredini je upodobljen Bakh, pod grozdi trte v levici drži vrč za vino, z desnico se opira na tirs (Kohaut 1901; Smodič 1937c-e).

Štirinajst let po Kohautovem izkopavanju je Walter Schmid predmetu vsaj posredno prvič pravilno

določil funkcijo. Omenil ga je v družbi s sorodnimi modeli, ki jih je sam izkopal v Emoni (Schmid 1913, 186 op. 2).³⁶ Kot najdišče je navedel le široko - Ptuj.

Pozneje je M. Abramič v Vodniku po zbirkah ptujskega muzeja pojasnil postopke izdelave keramičnih predmetov in med kalupi prvič predstavil fotografijo (pozitiv - sadreni ulitek) kalupa z Bakhom - brez najdišča. Omogočal naj bi odtis reliefnih upodobitev na dnu pladnjev ("pladenjski medaljon, Bakhos" - Abramič 1925, 103 št. 93, sl. 49).

Izdelek je nato pravilno opredelil kot "kalup za pogače" (ponovno brez najdišča), ko je obravnaval znameniti veliki model z upodobitvijo slavoloka s triumfom, ki verjetno slavi desetletnico Konstantinove vlade. Našli so ga pred letom 1913 na Ptuj, na Zgornjem Bregu (Schmid 1913, 182-183, t. 22; Abramič 1925, 103-105, št. 94, sl. 50; id. 1933, 133-134; Horvat 1999, sl. na str. 272), v neznanih okoliščinah.

Bakhov kalup je tako vse do najnovejših omemb (Vidrih Perko, Vomer Gojkovič 2005, 327 op. 19) izgubil vsaj približne najdiščne podatke.

Identifikacijo Kohautovega kalupa z upodobitvijo Bakha zanesljivo omogočajo opisi v objavah. Pomanjkljivosti in navidezne razlike je možno pojasniti in identifikacije ne zanikajo.³⁷

Med starimi in novjšimi ptujskimi najdbami pa so v objavah omenjeni le še posamezni primerki takih kalupov.³⁸

Leta 1981 so nekaj deset metrov zahodno od severozahodnega dela obzidja mestnega pokopa-

³⁵ Simbolične kolače, votivne in praznične kruhke ali medenjake (morda tudi mlečne izdelke, okraske iz gline ali voska) so oblikovali, krasili in pekli v okrašenih modelih. Glej: Leleković 2004 z literaturo.

³⁶ V Emoni, v prostorih hiše VI, je Schmid našel več različnih kalupov za kruhke, v hiši XII (iz "poznihi plasti Emone") pa dva (Schmid 1913, 180-186).

Pred objavo emonskih izkopavanj je Viktor Skrabar Schmidu posredoval podatke o podobnih ptujskih izdelkih. Schmid je prejel fotografijo znamenitega ptujskega modela za kolače z upodobitvijo triumfa (glej nižje v tekstu). Tako je lahko primerjal emonskega s petovionskim, upodobitvi na obeh namreč slavita cesarja (Schmid 1913, 182 op. 2, 183 op. 1). Schmid je v opombah naštel še nekatere kalupe s Ptuja: kalup z Bakhom in psom (nedvomno Kohautov kalup z Minoritskih njiv), z meduzo, menado, levom v skoku, grifonom, konjsko glavo, grozdem in vinsko trto (ib., 186 op. 2). Zavedal se je, da so to upodobitve, ki se prav tako pojavljajo npr. na oljenkah, in zato verjetno vsi ti izdelki niso zgolj kalupi za slavnostne kolače. Ne vemo sicer, za kakšne informacije je Schmid zaprosil, vendar so med kalupi, naštetimi v Skrabarjevem odgovoru, tudi taki za izdelavo oljenk, posodja, aplik ipd. in jih prepoznamo med pozneje opisanimi in fotografiranimi glinenimi izdelki in kalupi v Abramičevem Vodniku (Abramič 1925, 87-105).

³⁷ Istovetnost potrjuje tudi podatek, da na Ptuj med pregledanim starejšim inventarjem, ni drugega modela za kolače z upodobitvijo Bakha (ustni podatek Mojce Vomer Gojkovič in Marjane Tomanič Jevremov, Pokrajinski muzej na Ptuj).

Kohaut v primarnem poročilu ne omenja upodobljene živali, ki na kalupu inv. št. 1117 spremlja Bakha (verjetno je panter). Vendar to ni problematično, saj na istem mestu tudi drugih zanimivih najdb ni opisal prav natančno (npr. keramične maske ali pečnice s figuralnim okrasom). Bakhov spremljevalec je slabo prepoznaven, Schmid je (po Skrabarjevem opisu ali fotografiji) v upodobitvi prepoznal psa (glej op. 36). Abramič panterja omeni, saj je njegov opis kalupa natančnejši. Smodič spremljevalca ne omenja, on le povzame opis po Kohautu.

Dimenzije: V Kohautovem poročilu se premer (9 cm) navidezno razlikuje od premera kalupa inv. št. 1117 v inv. knjigi (11,5 cm). Razliko lahko razloži dejstvo, da je Kohaut opisal samo medaljon, ne celoten kalup in je verjetno zato premeril le upodobitev z dvema rebroma, ki jo uokvirjata. Celoten premer kalupa inv. št. 1117 je večji (12,2 x 11,7 cm), premer medaljona pa ustreza Kohautovi meri (9 cm).

lišča odkrili kalup z upodobitvijo Merkurja (Tušek 1983b).³⁹ Najdišče je zelo verjetno znotraj območja, ki ga je že leta 1898/99 prekopal Kohaut (*sl. I: 5*) in v nepojasnjenih okoliščinah našel kalup z Bakhom. I. Tušek poroča, da so (poleg prazgodovinskih ostankov, izkopavanja M. Strmčnik Gulič) raziskali del rimskega grobišča (2.-3. ali 4. st.: Tušek 1981, 15; id. 1992, 154), ki je močno poškodovalo rimsko naselbinsko plast: našli so le še ostanke dveh "razmeroma poznih" rimskih lončarskih peči ter kvadraten tlak (180 x 180 cm), zložen iz zidakov. Na tlaku je ležal "lončen medaljon z reliefom Merkurja" z značilnimi atributi (Tušek 1981, 15, *sl. 41a*; id. 1983b; id. 1992, *sl. na str. 152*). Kontekst ni bolj natančno pojasnjen, kalup je datiran v zač. 3. st. (id. 1981, 17: 41a). Izdelek z Merkurjem se od (večine?) objavljenih z območja Ptuja razlikuje po tem, da je upodobitev izdelana pozitivno⁴⁰ - lahko je bil namenjen odtiskovanju negativnih podob v modele.

Kalupi za kolače se pojavljajo enakomerno po vsem rimskem Podonavju. Znani pa so tudi zahodno - ob Dravi in Savi jih poznamo iz Teurnije, Viruna (Glaser 1978-80) in kar nekaj v Emoni (glej op. 36). Petovioni bližnje najdišče je Flavia Solva, ob cesti proti severu pa Savaria (z velikim številom takih kalupov) (Leleković 2004, 114-116). Datacija kalupov je običajno široka, od konca 2. do začetka 4. st. Nekateri izdelki pa so imeli posebno vlogo predvsem v 2. in 3. st., ob javnih svečanostih in v kultu cesarja. Datacija teh je bolj natančna.⁴¹

Kljub ugotovitvi, da petovionski model z upodobitvijo Bakha izvira iz Kohautovih izkopavanj na Minoritskih njivah, bodo okoliščine najdbe, žal, ostale nepojasnjene. Ikonografsko sodi v skupino, ki prikazuje mitološke scene in prizore z božanstvi grško-rimskega panteona, ožja datacija od konca 2. do zač. 4. st. pa ni možna. Le v primeru, da

podobno kot prav tako na Minoritskih njivah najdeni Merkurjev kalup, ki po začasnih poročilih sodi v inventar izdelkov, povezanih z lončarsko dejavnostjo na obarvanem prostoru, se zdi bolj smiselna datacija v 2. ali 3. st

3.6 Pomen Abramičevih raziskav na Minoritskih njivah

Ob topografskih opisih Petovione je B. Saria že po Abramičevem odkritju večkrat navajal, da je na levem bregu Drave strnjeno rimsko naselje segalo med Panoramo in Grajskim hribom samo do Grajene, čez potok pa je ob cesti grobišče in le še posamične vile (Saria 1951; id. 1969). Ker virov ne navaja, lahko le domnevamo, da ob tem misli tudi na Abramičevo stavbo. Pozneje te "vile" celo označi kot neraziskane (id. 1974, 221). Po mnenju I. Mikl Curk je sodil kompleks z Abramičevo "vilo" na začetek "savarijske nekropole" in "skoraj še v strnjeno mestno zazidavo" (Mikl Curk 1975, 324).

Številne, dolgotrajne in težavne raziskave ZVKD Maribor, Pokrajinskega muzeja ter drugih institucij ter posameznikov so od sredine sedemdesetih let prejšnjega stoletja in vse do danes razkrile obstoj še ene rimske četrti Petovione z lončarskimi in drugimi delavnicami. Ostanki ležijo vzhodno od Grajene, na ravnici pod Mestnim vrhom, ob cesti proti Savariji (Horvat et al. 2003, 166-171, *sl. 15*, pregled raziskav in navedene objave), (*sl. I: D*). Posamezne delavnice so obratovalle kratek čas, datirane so od konca 1. st., vse do zač. 4. st., večina v 2. in 3. st.

Abramičeva stavba z Minoritskih njiv je stala na samem jugozahodnem robu četrti. Med njo in Grajeno je bil pozneje dokazan vsaj še en razkošen objekt s freskami (samostojen ali sestavni del Abramiče-

³⁸ Abramič je v Vodniku kot kalupa za kolače predstavil še dva fragmenta. Prvi je z bisernim nizom obrobljeni medaljon, domnevno z upodobitvijo menade z grozdi, palmovimi vejicami in tenijami (Abramič 1925, 106: 95, brez slike; glej še op. 36 v tem članku). Drugi je le majhen fragment oboda, z upodobitvijo štirinožne živali, morda medveda? (ib., 106: 96, brez slike). Vsem ostalim kalupom pa je pripisal drugačne funkcije (ib., 95-106).

Znani so še trije kalupi z osrednjega dela vzhodne obrtniške četrti Petovione (Tomanič Jevremov 2004, 21: 32-34; ead. 2005, 221, t. 6: 2-3). Vsi so fragmentirani in nosijo negativne reliefne upodobitve (dvojica z grozdom, morda del insignij ali arhitekture, ter zaščitnica mesta in blaginje z rogom izobilja). Datirani so v 3.-4. st., zadnji je po omembi B. Jevremova iz zgornjih naselbinskih plasti (Jevremov 1985, 422, t. 4: 2).

Obstajajo pa še drugi, neobjavljeni kalupi, večinoma fragmentirani, z raznih ptujskih lokacij (ustni podatek Mojce Vomer Gojkovič, Pokrajinski muzej Ptuj).

³⁹ Zaščitna izkopavanja I. Tuška in M. Strmčnik Gulič (ZVKD Maribor) leta 1980/81 v Rabelčji vasi, Srednješolski center, parkirni prostor. Za lokacijsko skico izkopišča glej: Strmčnik Gulič 1988-1989, pril. 1.

⁴⁰ Ustni podatek Marije Lubšina Tušek.

⁴¹ Datacijsko široko ikonografsko skupino kalupov predstavljajo tisti z upodobitvami živali, teatrom, cirkusom in areno. Druga skupina prikazuje mitološke scene in prizore z grško-rimskimi božanstvi, orientalskimi in avtohtonimi kult. Iz Petovione v to oblikovno skupino nedvomno sodita oba z Minoritskih njiv - Bakhov in Merkurjev kalup. Datacija je bolj natančna le za posebno skupino kalupov, ki poudarja kult vladarja, z božanskimi atributi zmage in miru, ali slavi pripadnike cesarjeve družine. Tak je že omenjeni veliki ptujski (premer 22,5 cm) - domnevno Konstantinov (za leto 315), ali med seboj skoraj identična kalupa iz Cibal in Savarije (seversko obdobje: Leleković, 2004).

ve stavbe, glej poglavje 3.4.1). V bližini, na nasprotni strani stavbe, so odkrili porušene lončarske peči in apnenice (glej poglavje 3.4). Naselbinsko plast je v 2.-3. st. deloma že poškodovalo grobišče (Tušek 1981; id. 1983b; id. 1992). Morda smemo ostanke Abramičevih "term" oz. "kopališča bogate rimske podeželske vile" interpretirati kot del ene od reziđenčnih stavb lastnikov delavnic, kot so jih našli le približno 250 metrov naprej, ob cesti proti severovzhodu, v centralnem delu naselja (Horvat et al. 2003, 170 op. 226, sl. 15: 4,6,12,17,19). Prostorji so bili tam prav tako ogrevani s hipokavsti, stene so krasile freske in štukature, tla mozaiki.

4. SEZNAM UPORABLJENIH ARHIVSKIH VIROV

V splitskem Arheološkem muzeju hranijo Abramičev slabo ohranjen in nepopolni arhiv. Med dokumenti je tudi fragmentarna dokumentacija nekaterih arheoloških izkopavanj v Sloveniji. O najdišču Minoritske njive na Ptujju je ohranjen samo list iz terenskega dnevnika (*vir 1*). Drugi, pomembnejši dokument pa je situacijska skica z istega najdišča (*vir 2*).

Vir 1

Leto: 1937. Avtor: M. ABRAMIČ. Ime: *Dnevnik* 10, zapis 9.

Fragmentiran terenski dnevnik, rokopis v hrvaškem jeziku. Ohranjen je en list, zapis št. 9 (sl. 18).

Arheološko najdišče: Minoritske njive, antično grobišče, izkopavanja 1937. Našteti je nekaj najdb, skicirana sta dva grobna pridatka.

Hrani: Arhiv Arheološkega muzeja v Splitu, Zapuščina M. Abramiča. Identifikacijske številke nima. Kopijo hranita PM Ptuj ter IzA (inv. št.: TA 454).

Vir 2

Nedatirano (za leto 1937). [Nepodpisani avtor: M. ABRAMIČ]. Dokument brez imena.

Terenska situacijska skica (sl. 15-17). Najverjetneje je nastala med izkopavanji leta 1937.

Arheološko najdišče: Minoritske njive, grobišča in rimska stavba.

V različnih merilih sta na enem listu in druga ob drugi predstavljeni dve situaciji (dve sondi). V merilu 1 : 100 je pozicija sonde 1/1937 (skeletni grobovi, dva z označenimi pridatki, morda pozicija sarko-

faga ter temelji rimske stavbe - sl. 15 in 16). V merilu 1 : 200 je pozicija negativne sonde 2/1937 (sl. 17). Označeni izhodiščni točki meritev omogočata dokaj natančno lokacijo.

Hrani: Arhiv Arheološkega muzeja v Splitu, Zapuščina M. Abramiča. Identifikacijske številke nima. Kopijo hranita PM Ptuj ter IzA (inv. št.: TA 454).

Vir 3

Leto: 1911. Avtorja: R. GAILHOFER in V. SKRABAR. Ime: *Fundkarte von Pettau u. Umgebung. Maßstab 1:2880. Gezeichnet von Rud. Gailhofer. Archäolog. Daten von Viktor Skrabar. 1911.*

Velika barvna karta (214,5 x 161 cm, z robom 222,5 x 166 cm) z vrisanimi parcelami in oštevilčenimi arheološkimi najdišči (od 1 do 104), označenimi območji večjih arheoloških raziskovanj in s kratkimi pojasnili. V legendi so kratice izkopavalcev, institucij itd. (izsek: sl. 11). H karti je bil izdelan tudi tekst - odgovarjajoči seznam najdišč (*vir 4*).

Najdišče št. 8:

- Minoritske njive (Kohautova izkopavanja 1898/99). Tekst na mestu najdbe je 8. *Röm. Skelet und Brandgräber*. (Naknadno, neznano kdaj, je na karto s svinčnikom dopisana št. 41, ki odgovarja št. identičnega najdišča v topografiji B. Sarie [Klemenc, Saria 1936, pril.: št. 41]).

Najdišče št. 11:

- Lokacija (domnevno) rimskega mostu pod Ljudskim vrtom. Tekst ob simbolu za most je 11. *Brückenkopf*. (Naknadno, neznano kdaj, je na karto s svinčnikom dopisana št. 46, ki odgovarja št. identičnega najdišča v topografiji B. Sarie [Klemenc, Saria 1936, pril.: št. 46]).

Hrani: Arhiv PM Ptuj. Identifikacijske številke ni. Digitalne posnetke po odsekih hranita PM Ptuj ter IzA (inv. št.: TA 460).

Vir 4

Leto: 1911. Avtor: V. SKRABAR. Ime: *Text zur Gailhofer-Skrabar-schen Fundkarte 1 : 2880 von Pettau.*

Rokopisni seznam najdišč (od 1 do 102) h Gailhofer-Skrabarjevi karti (*vir 3*). Nevezan snopič, format 21 x 33,5 cm. Naknadno sta dopisani (pisava ni Skrabarjeva) še dve najdišči (obe sta vrisani že na karti: najdišče št. 103 za leto 1911 ali 1912 ter najdišče 104 za leto 1912). B. Saria (Klemenc Saria 1936) navaja Skrabarjev seznam najdišč kot *Handschr. Text*. Obstajal je tudi slovenski prevod A. Smodiča.⁴²

⁴² Klemenc Saria 1936, VII (Verzeichnis der Abkürzungen: *Handschr. Text* = Handschriftlicher Text zur grossen Fundkarte im städt. Museum zu Ptuj, deutscher Text von V. Skrabar, slovenische Übersetzung mit Ergänzungen von A. Smodič. Musealarhiv zu Ptuj). Slovenski prevod je verjetno izgubljen.

Najdišče št. 8:

- Minoritske njive (Kohautova izkopavanja 1898/99). Tekst k št. 8: *Römische Gräber im Acker des Minoritenkonvents. Kohaut. M.Z.K. 27 Jg. Neue Folge 1901 S. 18.*

Najdišče št. 11:

- Lokacija (domnevno) rimskega mostu pod Ljudskim vrtom. Tekst k št. 11: *Weggesprengter röm. Brückenkopf. Skrabar Jahrb. d.k.k. Z. K. 2. B. 1904, S. 191 Situationsskizze 16.*

Hrani: Arhiv PM Ptuj. Identifikacijske številke ni. Kopijo in transkripcijo hrani arhiv IZA (inv. št.: TA 461). Transkripcija: Hanka Štular.

Vir 5

Nedatirano (po letu 1946). Avtor neznan. Ime: *Poetovio. Arheološki zemljevid. Prirejen po dr. M. Abramiću ... [uničen tekst] ... M = 1 : 2880.*

Velika barvna stenska karta arheoloških najdišč Ptuja (sl. 12). Po slabo ohranjenem napisu v legendi je prirejena po dr. M. Abramiću.⁴³ Narisana na lesonit (178 x 120 cm brez okvirja). Glede na upoštevana najdišča je morala nastati takoj po drugi svetovni vojni, okrog leta 1946 (ali pa so pozneje odkrita najdišča dodana?).⁴⁴ Najdišča so oštevilčena, vrisane so sonde in drugi izkopi in posegi.

Najdišče št. 8:

- Minoritske njive (Kohautova izkopavanja 1898/99). Teksta na mestu najdbe ni, so le št. 8. in simboli za grobove.

Najdišče št. 11:

- Lokacija (domnevno) rimskega mostu pod Ljudskim vrtom. Tekst ob simbolu za most je št. 11 in *odstr. rim. mostišče.*

Neoštevilčeno najdišče:

- Minoritske njive (Abramićeva izkopavanja 1937). Sondi 1 in 2/1937 sta vrisani napačno (enako dolgi, vzporedno, ob pokopališkem zidu). V resnici sta ležali pod pravim kotom in vzhodna je bila veliko daljša, kar dokazuje ohranjena Abramićeva terenska skica (*vir 2*). Najdišče je označeno le z napisom *PM (Museums Verein Pettau, po legendi na starejši karti, glej vir 3).*

Hrani: PM Ptuj. (Bila je del stalne razstave ptujskega muzeja, zdaj je v lapidariju, v križnem hodniku.) Identifikacijske številke ni. Digitalne posnetke po odsekih hranita PM Ptuj in arhiv IZA (inv. št.: TA 464).

Vir 6

Nedatirano. Avtor neznan. Dokument brez imena: popis na Ptuj in v okolici najdenih rimskih novcev.

Nemški rokopis, nevezan snopič, format 21 x 33,5 cm. Povsem lapidaren popis je sestavljen po najdiščih z letnico najdbe.

Arheološka najdišča: različna. Najdišče Minoritske njive (Kohautova izkopavanja 1898/99): *Minoritenacker 1898/99, bei Skelett.* Naštete so novčnice najdbe: 22 novcev Konstantina, ostali so le posamični (Karakala, Geta, Konstancij, Licinij, Krisp). Med naštetimi je veliko srebrnikov.

Hrani: Arhiv PM Ptuj. Identifikacijske številke nima. Kopijo hrani IZA (inv. št.: TA 463).

Vir 7

Leto: 1919-1920. Avtor: H. WINKLER. Ime: *Grabung in Pettau. Supančič Aker 1919.*

Terenski zapiski. Nemški rokopis (deloma stenogrami, terenske skice, 18 nevezanih listov, format 19,5 x 16,2 cm (sl. 4-9). Stenogrami še niso prepoznani, vendar razni detajli, opombe in skice ob tekstih dovoljujejo domnevo, da neokrajšani tekst povzema in dopolnjuje stenografiranega.

Arheološko najdišče: Zupančičeva njiva pod Ljudskim vrtom, rimsko grobišče (in posredno rimska cesta z mostom).

Hrani: Arhiv PM Ptuj. Identifikacijske številke nima. Kopijo in delno transkripcijo hrani IZA (inv. št.: TA 462). Transkripcija: Hanka Štular.

Vir 8

Leto: 1918. Avtor: H. WINKLER. Ime: *Grabung Ornigmaierhof in Haidin für Musealverein Pettau, angef 17/6 1918 beendet 13/7 18. 1918. Dr Winkler.*

Terenski dnevnik. Nemški rokopis (zvezek, deloma stenogrami, terenske skice, 25 strani).

Arheološko najdišče: Ornikova pristava na Hajdini. Rimska arhitektura in grobovi.

⁴³ Bolj verjetno je izdelana po veliki Gailhofer-Skrabarjevi karti ptujskih arheoloških najdišč iz leta 1911 (*vir 3*). Natančno se ujema številčenje najdišč. Na mlajši - razstavni karti, so novo odkrita najdišča še dodana. Na obeh kartah so uporabljene iste kratice za označevanje inštitucij, ki so raziskovale, za kamnite spomenike s številko *CIL* so enake kratice (*C.I.L.III*), razložene pa so samo v legendi starejše karte. Ni mogoče, da bi bila kot predloga mišljena npr. znana Abramićeva karta (Abramić 1925, priloga - *Najdbovid*), saj je bistveno manj natančna.

⁴⁴ Karta že upošteva izkopavanja staroslovanskega svetišča na turnirskem prostoru na Gradu (leta 1946). Niso pa označene npr. najdbe poznoantične utrdbe in t. i. zgodnjekrščanske cerkve na Gradu (1946/1947), poznoantične utrdbe na Panorami (1948) ali četrtega mitreja na Muzejskem trgu (leta 1957). Izdelana je bila pred letom 1958, verjetni avtor pa bi bil po mnenju I. Mikl Curk (ustni podatek, julij 2005) lahko prof. Rudolf Bratanič.

Na koncu dnevnika sta dodani dve katastrski skici za Winklerjeva izkopavanja 1919/20, Zupančičeva njiva pod Ljudskim vrtom, brez pojasnila.

Hrani: Abteilung für die Archäologie, Landesmuseum für Kärnten, Klagenfurt (Celovec), rokopisna zapuščina H. Winklerja. Identifikacijske številke nima. Kopijo hrani IZA (inv. št.: TA 397).

Vir 9

Leto: 1891. [Nepodpisani avtor: H. WINKLER]. Dokument brez imena. Situacijska skica.

Skica in nemški rokopis (sl. 3). Približno merilo in mere so ob risbi. Prepis: *Blos gelegter Theil des im Garten des Hauses Nr. 14 in der Färbergasse in Pettau befindlichen Baurestes*.

Arheološko najdišče: Ptuj, Färbergasse 14 (najdba H. Winkler, 1891).

Hrani: Abteilung für die Archäologie, Kärntnerisches Landesmuseum, Klagenfurt (Celovec), rokopisna zapuščina H. Winklerja. Identifikacijske številke nima. Kopijo hrani IZA (inv. št.: TA 409).

Kratice

AM Split: Arheološki muzej Split

IZA ZRC SAZU: Institut za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, Ljubljana

Koroški DM: Koroški deželni muzej v Celovcu (Landesmuseum für Kärnten, Klagenfurt)

PM Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj

ZA Ptuj: Zgodovinski arhiv Ptuj

ZVKD Maribor: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, območna enota Maribor

Zahvale

V splitskem arheološkem muzeju hranijo arhiv Mihovila Abramiča. Leta 1995 je Ivan Žižek (Pokrajinski muzej Ptuj) po prijaznem opozorilu dr. Branka Kirigina (Arheološki muzej v Splitu) pregledal Abramičev fond in pridobil kopije dokumentov, ki se nanašajo na slovenska arheološka najdišča (tudi Ptuj). En izvod je izročil arhivu IZA. Obema kolegoma se na tem mestu zahvaljujemo za prijazno opozorilo in sodelovanje.

Zahvaljujem se še Marjani Tomanič Jevremov, Mojci Vomer Gojkovič in Ivanu Žižku (Pokrajinski muzej Ptuj), ki so omogočili vpogled v inventarne knjige in pregled arhiva Pokrajinskega muzeja na Ptuj. Mojca Vomer Gojkovič je preverila podatke, potrebne za identifikacijo kalupa inv. št. R 1117 (PM Ptuj). Alenka Miškec (Numizmatični kabinet Narodnega muzeja Slovenije) je preverjala numizmatične najdbe. Hanka Štular je transkribirala Winklerjev dnevnik in Skrabarjev popis arheoloških najdišč Ptuja. Marija Lubšina Tušek (ZVKD Maribor) je posredovala še neobjavljene podatke o arheoloških izkopavanjih spomladi in poleti 2005 na parc. št. 219/33, k. o. Ptuj, pri OŠ Ljudski vrt. Marija Hernja Masten (Zgodovinski arhiv Ptuj) je locirala nekdanjo hišo Winklerjevih na Färbergasse 14 na Ptuj. Lucija Lavrenčič (IZA ZRC SAZU) je pozicionirala najdišča, Mateja Belak (IZA ZRC SAZU) izdelala karte, Dragotin Valoh (IZA ZRC SAZU) ostale slikovne priloge. Dr. Jana Horvat je prebrala besedilo članka in prispevala napotke in pripombe. Vsem se za pomoč najlepše zahvaljujem.

ABRAMIČ, M. 1925, *Petovio. Vodnik po muzeju in stavbnih ostankih rimskega mesta*. - Ptuj.

ABRAMIČ, M. 1933, *Opaske o nekim spomenicima staroga Petovija*. - *Časopis za zgodovino in narodopisje* 28, 129-144.

ALRAM-STERN, E. 1989, *Die Römischen Lampen aus Carnuntum*. - *Der Römische Limes in Österreich* 35.

BEZECZKY, T. 1987, *Roman Amphorae from the Amber Route in Western Pannonia*. - *BAR. International Series* 386.

BONIFAY, M. 2004, *Etudes sur la céramique romaine tardive d'Afrique*. - *BAR. International Series* 1301.

CURK, I., 1969, *Terra sigillata in sorodne vrste keramike iz Petovija*. - *Dissertationes* 9.

DJURA JELENKO, S. 2004, *Dr. Hans Winkler in njegov prispevek k arheologiji Mislinjske doline*. - *Slovenj Gradec*.

GLASER, F. 1978-80, HIC-MVNVS-HIC-CIRCVS. Ein Tonmedaillon aus Teurnia. - *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien* 52, Beibl., 115-120.

HORVAT, J. 1999, Vino, kruh in redkvice, revežem večerjica. - V: B. Aubelj, D. Božič in J. Dular (ur.), *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*, 271-274, Ljubljana.

HORVAT, J., M. LOVENJAK, A. DOLENC VIČIČ, M. LUBŠINA-TUŠEK, M. TOMANIČ-JEVREMOV in Z. ŠUBIĆ 2003, *Petovio. Development and Topography*. - V: M. Šašel

Kos, P. Sherrer (ur.), *The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia*. *Pannonia* 1, Situla 41, 153-189.

ISTENIČ, J. 1999, *Petovio, zahodna grobišča 1. Grobne celote iz Deželnega muzeja Joanneuma v Gradcu*. - *Katalogi in monografije* 32.

ISTENIČ, J. 2000, *Petovio, zahodna grobišča 2. Grobne celote iz Deželnega muzeja Joanneuma v Gradcu*. - *Katalogi in monografije* 33.

ISTENIČ, J. in M. TOMANIČ JEVREMOV 2004, *Petovian wasters from Spodnja Hajdina near Ptuj*. - *Arheološki vestnik* 55, 313-341.

JEVREMOV, B. 1983, *Nakit v rimskem obdobju*. - V: M. Tomanič Jevremov, B. Jevremov, *Nakit skozi arheološka obdobja*, 15-21, Ptuj.

JEVREMOV, B. 1985, *Novosti o obrtniških dejavnostih in nekaj drobcev iz arheoloških izkopavanj v letih 1970-1980*. - *Ptujski zbornik* 5, 419-430.

KELEMEN, M. H. 1987, *Roman amphorae in Pannonia*. *North Italian amphorae*. - *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 39, 3-45.

KLEMENC, J. in B. SARIA 1936, *Archäologische Karte von Jugoslawien: Blatt Ptuj*. - *Beograd, Zagreb*.

KOHAUT, V. 1901, *Mittheilungen über Ausgrabungen und Funde von Pötovio in den Jahren 1898/99*. - *Mitteilungen der k.k.*

- Zentral-Kommission für Erhaltung und Erforschung der Kunst- und historischen Denkmale* N.F. 27, 18.
- KUJUNDŽIČ, Z. 1982, *Poetovijske nekropole /Die Nekropolen von Poetovio*. - Katalogi in monografije 20.
- LAČEN BENEDIČIČ, I. 1992, Ptujsko mestno pokopališče. - *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 40, 177-180.
- LAZAR, I. 2003, *Rimsko steklo Slovenije*. - Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 7.
- LAZAR, I. 2004, Odsevi davnine. Antično steklo v Sloveniji. - V: I. Lazar (ur.) *Rimljani: Steklo, glina, kamen*, 11-80, Celje, Ptuj, Maribor.
- LELEKOVIČ, T. 2004, Crustulum iz Vinkovaca. - *Arheološki radovi i rasprave* 14, 103-119.
- LOVENJAK, M. 2004, Žigi na rimskih opekah s Ptuja. - V: I. Lazar (ur.) *Rimljani: Steklo, glina, kamen*, 103-107, Celje, Ptuj, Maribor.
- LUBŠINA TUŠEK, M. 2004, Izročilo preteklosti med Potrčevo in Volkmerjevo cesto na Ptuj. - V: *Zbornik Splošne bolnišnice dr. Jožeta Potrča Ptuj. 1874-2004*, 73-79, Ptuj.
- MARION, Y. in A. STARAC 2001, Les amphores. - V: F. Tas-saux, R. Matijašič, V. Kovačič (ur.), *Loron (Croatie)*, 97-125, Bordeaux.
- MIKL, I. 1960-61a, Rimske najdbe iz Ptuja po letu 1954. - *Arheološki vestnik* 11-12, 154.
- MIKL, I. 1960-61b, Ptuj. - *Varstvo spomenikov* 8, 248 s.
- MIKL CURK, I. 1969, Urbanistični razvoj antičnega Poetovija. - *Časopis za zgodovino in narodopisje* N.V. 5, 137-140.
- MIKL CURK, I. 1975, Ptuj. - V: *Arheološka najdišča Slovenije*, 322-325, Ljubljana.
- MIKL CURK, I. 1976, *Poetovio* 1. - Katalogi in monografije 13.
- MIKL CURK, I. 1979, Ptuj. - *Varstvo spomenikov* 22, 307-311.
- MIKL CURK, I. 1990, Prostorska ureditev grobišč rimskega Ptuja. - *Arheološki vestnik* 41, 557-575.
- PALEANI, M. T. 1993, *Le lucerne paleocristiane*. - Monumenti Musei e Gallerie Pontificie. Antiquarium Romanum. Cataloghi 1, Roma.
- PLETERSKI, A. in M. BELAK 2002, Grobovi s Puščave nad Starim trgom pri Slovenj Gradcu. - *Arheološki vestnik* 53, 233-300.
- PRÖTTEL, P. M. 1996, *Mediterrane Feinkeramikimporte des 2. bis 7. Jahrhunderts n. Chr. im oberen Adriaraum und Slowenien*, Kölner Studien zur Archäologie der Römischen Provinzen 2.
- SARIA, B. 1933, Nova raziskavanja po stari Poetoviji. - *Časopis za zgodovino in narodopisje* 28, 119-129.
- SARIA, B. 1938, Iskopavanja. Iskopavanja arheološkega seminarja Univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani. - *Jugoslovenski istoriski časopis* 4, 192-194.
- SARIA, B. 1951, Poetovio. - V: *RE* 21/1, 1167-1184.
- SARIA, B. 1969, Loca Fornicata. Zur Kenntnis der Urbanistik von Poetovio. - *Časopis za zgodovino in narodopisje* N.V. 5, 141-145.
- SARIA, B. 1974, Pregled topografije Poetovia. - *Časopis za zgodovino in narodopisje* N.V. 10, 219-226.
- SCHMID, W. 1913, Emona. - *Jahrbuch für Altertumskunde* 7, 61-217.
- SCHMID, W. 1936, Ptujске krščanske starosvetnosti. - *Časopis za zgodovino in narodopisje* 31, 97-115.
- SKRABAR, V. 1904, Römische Funde in Pettau. - *Jahrbuch der k.k. Zentral-Kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale* N.F. 2/1, 189-214.
- SMODIČ, A. 1932, Muzejsko društvo v Ptuj. - *Časopis za zgodovino in narodopisje* 27, 118-120.
- [SMODIČ, A.] 1933, Muzejsko društvo v Ptuj. - *Časopis za zgodovino in narodopisje* 28, 254-255.
- SMODIČ, A. 1935, Muzejsko društvo v Ptuj. - *Časopis za zgodovino in narodopisje* 30, 127-128.
- SMODIČ, A. 1937a, Iz Ptuja. - *Slovenec*, 29. 8. 1937.
- SMODIČ, A. 1937b, Iz Ptuja. - *Jutro*, 1. 9. 1937.
- SMODIČ, A. 1937c, Starinska izkopavanja v Ptuj. Arheološka izkopavanja za mestnim pokopališčem in na Panorami. - *Slovenec*, 11. 9. 1937.
- SMODIČ, A. 1937d, Letošnja odkritja okoli Ptuja. Izkopavanje sta uspešno vodila dr. Abramič in dr. Saria. - *Jutro*, 11. 9. 1937.
- SMODIČ, A. 1937e, Die archäologischen Ausgrabungen hinter dem städt. Friedhofe und am Panoramaberg in Ptuj. - *Mariborer Zeitung*, 12. 9. 1937.
- SMODIČ, A. 1938, Društveni glasnik. Muzejsko društvo v Ptuj. - *Časopis za zgodovino in narodopisje* 33, 125.
- STARAC, A. 1997, Napomene o amforama Dressel 6 B. - *Izdavanja Hrvatskog arheološkog društva* 18, 143-161.
- STRMČNIK GULIČ, M., 1988-1989, Bronastodobni naseliteni kompleks v Rabelčji vasi na Ptuj. - *Arheološki vestnik* 39-40, 147-148.
- ŠUBIČ, Z. 1974, Tipološki in kronološki pregled rimskega stekla v Poetovionu. - *Arheološki vestnik* 25, 39-61.
- ŠUBIČ, Z. 1975, Rimske oljenke v Sloveniji. - *Arheološki vestnik* 26, 82-99.
- TOMANIČ JEVREMOV, M. 1985, Poselitev Ptuja in njegove okolice v prazgodovini. - *Ptujski zbornik* 5, 387-398.
- TOMANIČ JEVREMOV, M. 2004, *Obrtniške delavnice rimske Petovione*. - Ptuj.
- TOMANIČ JEVREMOV, M. 2005, Das Handwerksstadtviertel des Römischen Poetovio. - *Balái Közlemények* 9, 217-236.
- TUŠEK, I. 1979, Ptuj. Arheološki spomeniki. - *Poročilo o delu v letu 1979. Zavod za spomeniško varstvo Maribor*, 29-31.
- TUŠEK, I. 1981, Ptuj in njegova arheološka sedanost. - V: *Arheološka preteklost pohorskega Podravja*, 15-16, Slovenj Gradec.
- TUŠEK, I. 1982, Ptuj. Arheološka območja. Nove delavnice na Centru srednjega usmerjenega izobraževanja v Ptuj. - *Poročilo o delu v letu 1982. Zavod za spomeniško varstvo Maribor*, 65-66.
- TUŠEK, I. 1983a, Ptuj. Arheološka območja. Ptuj. Povezovalni vodovod Rabelčja vas. - *Poročilo o delu v letu 1983. Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor*, 59.
- TUŠEK, I. 1983b, Ptuj. - *Varstvo spomenikov* 25, 231-232.
- TUŠEK, I. 1984a, Ptuj. - *Varstvo spomenikov* 26, 240-241.
- TUŠEK, I. 1984b, Rimska apnenica v Rabelčji vasi v Ptuj. - *Arheološki vestnik* 35, 225-231.
- TUŠEK, I. 1984c, Ptuj. - *Varstvo spomenikov* 26, 251.
- TUŠEK, I. 1992, Dvajset let arheološkega dela Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor na Ptuj in v okolici. - *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 40, 152-156.
- TUŠEK, I. 2004, Arheološka zaščitna izkopavanja na prizidku h ginekološko-porodnem oddelku splošne bolnišnice dr. Jožeta Potrča na Ptuj v letih 1989 do 1991. - V: *Zbornik Splošne bolnišnice dr. Jožeta Potrča Ptuj. 1874-2004*, 55-62, Ptuj.
- VIDRIH PERKO, V. in M. VOMER GOJKOVIČ 2005, Pijenje vina i kult boga Libera i nalazi iz Poetovije. - *Histria Antiqua* 13, 323-332.
- VOMER GOJKOVIČ, M. 1992, Nakit starodavnega Ptuja. - V: *Nakit. Magična moč oblike*, 13-20, Ljubljana.
- VOMER GOJKOVIČ, M. 1993, Lončarsko opekarska delavnica v rimski obrtniški četrti na Ptuj. Prve ugotovitve o izkopavanjih pri ptujski bolnišnici. - V: *Ptujski arheološki zbornik*, 449-479, Ptuj.
- VOMER GOJKOVIČ, M. 1996, Rimski jantarni predmeti s Ptuja. - *Arheološki vestnik* 47, 307-322.
- VOMER GOJKOVIČ, M. in N. KOLAR 1993, *Archaeologia Poetovionensis. Stara in nova arheološka spoznanja*. - Ptuj.
- ŽIŽEK, I. 1992, Muzejsko društvo in arheologija od 1893 do 1945. - *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 40, 148-151.

Unpublished excavations by Winkler and Abramič in Poetovio

Summary

The Institute of Archaeology in Ljubljana is organizing a database of the archaeological sites of Ptuj. The collected archival material includes not yet fully explored documents that enable the classification and partial evaluation of several finds in the region of the Roman city of *Poetovio*: settlement remains from the left bank of the Drava River, a group of graves from the eastern cemetery along the road to Savaria, and a luxurious building in the area of the eastern, so-called industrial quarter.

The discoveries in 1891 at Färbergasse 14 (Novi trg 1) in Ptuj (fig. 1: 1; 2; 3; doc. 9)

In the center of the town, near the former house at Färbergasse 14, the amateur archaeologist Hans Winkler discovered the remains of what is considered to be a Roman building (fig. 1: 1; 2: 1), which was located on the southeastern edge of the Roman settlement on the left bank of the Drava River.

Winkler's bequest to the Landesmuseum für Kärnten in Klagenfurt (Austria) contains a sketch of the site (doc. 9; fig. 3). A paving of large brick plates was documented, uncovered one meter below the then current ground level. The structure containing the paving had a north orientation. The remains were not classified chronologically, and no data were preserved about small finds.

In the immediate vicinity, on the terrace of the provost church of St. Jurij, numerous Roman remains in secondary use are known (related to the Roman cemetery and a hypothesized early Christian church), as well as several Roman settlement remains discovered *in situ* (Klemenc, Saria 1936, 47-49, sup.: between nos. 61 and 59; Horvat et al. 2003, 163 n. 136, fig. 5, 14).

The closest settlement location is to the west of Winkler's site, on the opposite side of the street (fig. 2: a) - in 1931 they came across Roman finds and part of the structure of a well (Smodič 1932, 118; Schmid 1936, 99: 10, 102: 11).

Another similar settlement find, of a burnt paving, lay to the west of Winkler's site. In 1932 or 1933 they discovered a paving of large bricks with the stamp LEG XIII G (fig. 2: b) (Saria 1933, 126; Schmid 1936, 99: 8, 102: 12).

The excavations in 1919/20 at Zupančičeva njiva (the area of 1-5 Kajuhova Street) in Ptuj (fig. 1: 2; 4-12; add. 1; doc. 7-8)

H. Winkler discovered Roman graves and remains of grave architecture at a position below the park Ljudski vrt (fig. 1: 2), at the beginning of the eastern cemetery of Poetovio.

The archives of the Mestni muzej Ptuj contain his notebook - field records - with several sketches from the excavations (doc. 7), which permit a fairly exact positioning of the site and offer basic information about the finds. Winkler excavated a trench in the centre of what was then plot no. 230/6 of the cadastral district of Ptuj, where walls had previously been noted just below the surface (fig. 4-6; add. 1: A). They discovered a cremation grave (G1) and destroyed graves (add. 1: G1, G4, G5). The sketch shows a wall, part of a vault, and a pyre at the western end of the trench (add. 1: B; fig. 5; 6). Between the trench and the Roman road more than 20 meters further north, a large area of ruins was mentioned (add. 1: C; fig. 5) with possible graves. He then followed the find further east of the trench, into the neighbouring plot 230/1. Along the eastern edge of the plot of land they again came across graves,

including one inhumation grave (G2) (add. 1: G2, G3, G6). Another 30 meters to the east of grave 2 they dug through an area of ruins (add. 1: D; fig. 9). The finds included fragments of marble sculptures, with paving in several areas (coarse stone paving and paving of large limestone slabs), as well as large quantities of various bricks and tiles (tegulae, paving stones and slabs, and bricks for building vaults).

The course of the main road to Savaria and the hypothesized Roman bridge nearby were not investigated by Winkler, who merely sketched them in his notes (add. 1: E; fig. 4; 5). The bridge in the former riverbed had already been blown up around 1896. The supposition about its Roman origin comes from Viktor Skrabar (Skrabar 1904, fig. 132: 16 n. 1), who does not cite his source. He also marked it on an unpublished archival map of the archaeological sites of Ptuj from 1911 (R. Gailhofer and V. Skrabar, *Fundkarte von Pettau u. Umgebung. Maßstab 1:2880. Gezeichnet von Rud. Gailhofer. Archäolog. Daten von Viktor Skrabar. 1911* [doc. 3; fig. 11]). The bridge was placed by Winkler in a similar position in 1919/20.

The site was interpreted by Winkler as part of a large cemetery with remains of grave architecture.

It has not yet been proven that Winkler handed over the artifacts to the Ptuj Museum in 1919/20. The excavations were briefly mentioned on several occasions, without citation of a source (Klemenc, Saria 1936, 44: 56; Mikl Curk 1990, 558, 566: 38; Žižek 1992, 149; Vomer Gojkovič, Kolar 1993, 39). An approximate dating of the graves from the area of Kajuhova Street nos. 1-5 is hence enabled only through Winkler's descriptions and sketches of the grave goods (fig. 10). The cemetery is dated from the 2nd to the 3rd centuries, and probably also into the 4th century.

Winkler excavated these graves in the far southwestern part of the eastern cemetery of Poetovio (Horvat et al. 2003, 171-172, fig. 3, 5), below the southern edge of the road, only some dozen meters from the beginning of the cemetery. It is very probable that the grave plots were at least partially marked in the western part of the eastern cemetery, as funerary monuments and other architecture have been proven. Later excavations on almost the identical land (add. 1: H, I) (Mikl 1960-61b; Vomer Gojkovič 1992, 91: 23; Ead. 1996, 316 no. 27: 2/1961) and particularly the latest campaigns (add. 1: L, M), on the opposite side of the Roman road, only some 50 metres north of Winkler's graves (unpublished, information from Marija Lubšina Tušek [Institute for the Protection of the Cultural Heritage of Slovenia, Regional Office Maribor], Sept. 2005), confirm Winkler's hypothesis of a great density of burials and also extent of the eastern cemetery.

The excavations by Mihovil Abramič in 1937 at the former Minoritske njive behind the town graveyard (Mestno pokopališče) (fig. 1: 3-4; 11-19; doc. 1-5)

The first find from the broader area of Minoritske njive (the present site of the Middle and Secondary Schools - Srednješolski center) was a sarcophagus discovered prior to 1818, with two skeletons (Klemenc, Saria 1936, 42: 41). Between 1898 and 1899, excavations were performed by the Muzejsko društvo Ptuj (Ptuj Museum Society) under the leadership of Vincenz Kohaut, on the previous plot no. 143 of the cadastral district of Krčevina (Kohaut 1901; Klemenc, Saria 1936, 42, sup.: 41; Smodič 1937c, e). Data are lacking about the exact location and size of the area examined then (fig. 1: 5; 11: 8; 12:

8). They dug up walls and approximately 160 cremation graves, several dozen skeleton graves, and a sarcophagus.

The walls might well indicate the existence of large buildings, so the Museum Society again excavated the land adjacent to the cemetery wall in 1937. The work was directed by Mihovil Abramič (Smodič 1937c, d; Klemenc, Saria 1936, 42: 41). The first trench was excavated along the western graveyard wall (fig. 13; 15; 16). (Another trench, placed perpendicularly to the first, was archaeologically sterile [fig. 13; 17].)

Not far from the hypothesized ford of the Roman road across the Grajena Stream (on the main road to Savaria), Abramič discovered part of a luxurious Roman structure with a hypocaust (fig. 1: 4). To the north, adjacent to the graveyard wall, he found scarce remains of an Early and Late Roman cemetery (fig. 1: 3). He did not publish the results of the excavations.

The finds from the excavations by Abramič (and the previous Kohaut excavations) are kept by the Mestni muzej in Ptuj, and presently are not accessible. The catalogue of finds from Ptuj (Mikl Curk 1976) contains drawings of only a few objects, mostly material found by Kohaut. The dating of finds is quite broad, from the 1st century to the beginning of the 4th century (Mikl Curk 1976, 57: 15 and catalogue pl. 1: 14; 7: 9; 8: 11, 13, 14; 12: 8, 12, 27; 18: 10) (fig. 19; 20).

The description of the excavations was taken from Smodič's articles in journals (Smodič 1937c, d, e) and Abramič's plan in the archives of the Archaeological Museum in Split (doc. 2; fig. 15-18), which enable a precise determination. The excavations were briefly mentioned several times without citing the sources (Mikl Curk 1979, 309; Tomanič Jevremov 1985, 390; Žižek 1992, 150; Vomer Gojkovič, Kolar 1993, 42; Lubšina Tušek 2004, 74 n. 2).

Trench 1/1937, southern section - a Roman building:

Part of a large Roman building was discovered several meters to the west of the southwestern corner of the graveyard - two halls, and the southern beginning of a third, directly connected area (fig. 13: A; fig. 14; 15). The finds were architectural remains and a hypocaust system: the bricks of central heating columns (some *in situ*) and tubulae with remains of painted plaster. Abramič dated the building to the 2nd and 3rd centuries and interpreted it as a "thermae" or "the baths of a wealthy Roman *villa rustica*" (because of the semicircular niche and hypocaust, while other characteristics of baths were not found).

To the present day, the area from the Grajena to Abramič's building has not been subjected to construction or any major archaeological campaigns. The numerous small interventions in the immediate vicinity of Abramič's building all indicate an intensive settlement of the land between the building and the suggested track of the Roman road to Savaria. Ivan Tušek discovered a segment of the route on the left bank of the Grajena (Tušek 1979, 30-31; Id. 1984b, 230; Horvat et al. 2003, 166 n. 180 and 181; fig. 5, 15), and the remains of a foundation of a Roman house next to it (Tušek, 1984b) - perhaps he had again discovered a part of the same building (as found by Abramič in 1937), or this may have been another structure in the immediate vicinity.

Lengthy excavations were carried out to the north and northwest (Srednješolski center), which resulted in discoveries of large sections of the Roman cemetery as well as remains of craft activities (Tušek 1982, 65s; Id. 1983a, 59; Id. 1984a, 240s; Id. 1984b, 225-231; Id. 1984c, 251; Horvat et al. 2003, fig. 14; the unpublished plan of Marija Lubšina Tušek for the Srednješolski center, also see n. 21 in the article). Abramič's building can perhaps be interpreted as part of one of the residential buildings of an owner of pottery, tile, and brick workshops,

such as were found some 250 meters further, along the road to the northeast, in the central section of the eastern quarter of Poetovio (Horvat et al. 2003, 170 n. 226, fig. 15: 4, 6, 12, 17, 19).

Trench 1/1937, the central and northern sections - graves:

Inhumation graves were arranged in two parallel lines (fig. 1: 3; fig. 13: B; 16), adjacent to the road along the local graveyard. The stratigraphic relations are not clear. The graves are divided chronologically into two groups - a group of Late Roman graves (all, other than two, lacked grave goods), and those from a later period (graves of a military cemetery from the beginning of the 19th century), which were probably strictly connected to the road, i.e. to the recent graveyard.

The graves of the first chronological group (the actual number unknown; 20 were drawn) were dated to the "latest Roman period" (Smodič 1937c, d, e), or to the "Migration Period" (Id. 1937e) because of the fragments of sarcophagus (fig. 13: N3; fig. 16) and primarily because of the lack of grave goods. By one of the skeletons they found a ring on a ring-finger and a simple bronze pendant (fig. 13: N1; fig. 16; 18), as well as an iron spear-head by one skull (fig. 13: N2; fig. 16; 18). These finds, which could dependably confirm such a dating of at least a part of the inhumation cemetery, were not listed in the inventory books, and the chronology has remained unverified.

The apparent position of all the graves directly alongside the recent road perhaps indicates that the majority of the skeletons drawn on Abramič's sketches without grave goods need not necessarily be from the period of Late Antiquity, and may rather represent later, modern period burials.

The northern part of trench 1/1937 (not specifically defined) contained destroyed (cremation and inhumation) graves and architectural remains (Smodič 1937c, e) (fig. 1: 3; fig. 13: C).

The excavations by the Institute for the Protection of the Cultural Heritage of Slovenia (Regional Office Maribor), carried out in 1973-1985 at the site of the Srednješolski center, on the land once known as Minoritska njiva, came quite close in the southeast to the area dug by Abramič, but never extended into the terrain investigated in 1937 (bibliography of works to 1999: Horvat et al. 2003, 153-154 n. 14, 17, 21 [prehistoric finds]; 167 n. 193 [Roman settlement finds]; 171 n. 238 [Roman cemeteries]; fig. 2; 5; 6; 14; 15: 21 [location]).

Only the most recent investigations - the excavations by Marija Lubšina Tušek in the region of the Srednješolski center and Gimnazija (parking lot) in 2000 and 2001 partially touch on, and partially probably even overlap those of Abramič (fig. 13) (Lubšina Tušek 2004, 73-79, plan on p. 73 [prehistoric finds], 76-78 [finds from Late Antiquity - graves from the Migration Period]; unpublished [Roman finds]; unpublished [modern period finds]). The graves from the period of Late Antiquity found at the site of the parking lot included a small group from the Migration Period. The graves with grave goods found in the vicinity in 1937 could well belong to a similar context.

Translation: Barbara Smith Demo

Andreja Dolenc Vičič
Inštitut za arheologijo
Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
andreja.dolenc@zrc-sazu.si